

SECCIÓ LITERÀRIA

Moviment lul·lià (1927-1931)

1. — CURSOS I CONFERÈNCIES. Un fet que cal deixar consignat en una ressenya del lul·lisme a Catalunya és la creació a la Universitat de Barcelona d'una «Càtedra Ramon Llull», la qual tanmateix, desgraciadament, per raons que no ens cal ací esbrinar, no durà gaire. La R. O. de creació datada a Madrid el 31 de maig del 1925 i publicada a la *Gaceta de Madrid* de 9 juny del mateix any, deia, en la seva part dispositiva, entre altres extrems: «Que sigui instituïda a la Universitat de Barcelona aquella Càtedra la qual serà professada en cada curs pels professors de les Universitats estrangeres o nacionals i publicistes que la Junta de Govern proposi, previs els assessoraments que cregui oportú recabar de la Facultat de Filosofia i Lletres i d'entitats científiques especialment dedicades a l'estudi i difusió de les obres de Ramon Llull, procurant que cada any acadèmic es donguin cursos amb un total mínim de vint conferències». «Que de l'assignació de 6000 pessetes siguin destinades anualment 2000, almenys, a editar les obres de Ramon Llull. D'aquest servei, així com de la preparació i adquisició de material bibliogràfic per a la dita Càtedra, s'encarregarà permanentment un catedràtic de la Facultat de Filosofia i Lletres, el qual tindrà tot el material bibliogràfic a disposició dels conferenciants i podrà organitzar un Seminari d'estudis. La Junta de Govern podrà subvencionar aquest important servei. Per a tots els serveis d'aquesta Càtedra seran usats l'idioma oficial o idiomes estrangers». Aquesta exclusió volguda de la llengua en què R. L. escriví la major part de les seves obres desvirtuava la disposició governativa que, altrament, venia a esmenar una deficiència secular del nostre primer Centre docent. El Dr. J. Serra Hunter, catedràtic d'Història de la Filosofia a la Universitat, va ésser nomenat director de la nova Càtedra. Durant el Curs, que fou inaugurat pel Dr. A. Rubió i Lluch, tingueren lloc les següents lliçons:

T. Carreras i Artau, professor a la Universitat, va tractar dels *Orígenes y desenvolvimiento de la filosofía luliana* (25, 26, 27 i 28 de febrer del 1930).

El Director J. Serra Hunter va donar les següents lliçons: *La Cuestión Luliana* (13 març); *La suerte del Ars Magna desde Descartes a Leibniz* (15 març); *La Filosofía de Lull en la mente de los ideólogos y eclécticos franceses* (17 març); *Examen de la teoría luliana del conocimiento* (20 març); *Ramón Lull y la Filosofía de la Edad Media* (22 març).

Pere Font Puig, professor de la mateixa Universitat: *Ramón Lull. Polarización y unificación* (abril), conferències publicades després als *Anales de la Universidad de Murcia*.

J. Rubió i Balaguer: *Algunas interrogaciones ante la biografía luliana* (5 maig); *Los fondos lulianos de las Bibliotecas alemanas* (12 maig); *La Rhetorica nova y la técnica literaria de Llull* (19 maig).

R. d'Alós-Moner: *Bibliografía luliana* (9, 14 i 16 de maig).

Un cicle de conferències sobre l'organització i les activitats de la Societat de les Nacions va tenir lloc al curs de 1925-1926 a la Universitat de València. La novena d'aquestes conferències va anar a càrrec del Dr. Marian Puigdollers i Oliver, catedràtic de Dret natural a aquella Universitat, el qual, el 7 maig 1926, dissertà sobre les *Doctrinas pacifistas de Raimundo Lulio en su relación con la comunidad internacional*. Fou publicada poc després, segons veurem.

Formant part d'unes Conferències organitzades pel Centre Excursionista de Catalunya en commemoració del cinquantenari de la seva fundació, i dedicades a viatgers i exploradors catalans, Mossèn Salvador Galmés va llegir, el 26 gener 1927, un treball sobre «Ramon Llull, viatger». El seu text va ésser publicat a *La Paraula Cristiana* amb el títol *Viatges de Ramon Llull*. — Convé retenir així mateix una conferència que en 12 de juny del 1929 tingué lloc a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, a càrrec de l'acadèmic Tomàs Carreras i Artau, el qual dissertà sobre la història del lul·lisme. Explicada la gènesi del pensament filosòfic de Ramon Llull afirmà que malgrat d'existir una història del lul·lisme, restava encara per escriure la seva història filosòfica, la qual s'ha de basar en l'estudi del pensament filosòfic d'En L. directament, això és prescindint de les interpretacions posteriors, i no sempre acceptables, dels lul·listes. Es detingué en algunes de les qüestions promogudes al voltant de l'ortodòxia de les doctrines

lul·lianes i molt especialment en la direcció alquimista. — El mateix senyor Carreras i Artau, dissertà en data que no hem pogut precisar, però l'any 1929, al «Círculo Mallorquín» de la Ciutat de Mallorca, sobre «Orígens de la filosofia de Ramon Llull», capítol d'història de la filosofia a Catalunya d'una obra que està preparant.

Ens cal assenyalar encara dues conferències tingudes a l'estranger sobre R. L., la figura del qual, aquests darrers anys, ha interessat especialment als historiadors de les missions entre infidels. El 20 de març del 1927 a l'Institut Pontifici d'Estudis Orientals, el P. M. Gordillo, S. I., va donar-ne una sobre «El Beat Ramon Llull i els seus assaigs i projectes de convertir l'Orient». L'altra a què ens referim cloïa la sèrie de deu lliçons d'un curs d'Història de les Missions organitzat per l'Institut Catòlic de París, durant el trimestre de gener-març 1919; el dia 21 d'aquest darrer mes M. Georges Goyau, de la Acadèmia francesa, disertava sota aquest programa: «Una gran iniciativa per a la formació dels missioners: la curiosa història del terciari franciscà Ramon Llull. Els seus projectes d'escoles de llengües; les seves campanyes de propagandista a Europa i de missioner als països de l'Àfrica septentrional».

Així mateix plau recordar que l'insigne lul·lista anglès Prof. E. Allison Peers va donar un curs de lectures sobre R. L. a la seva Universitat de Liverpool en octubre-novembre de 1928.

2. — FONTS BIBLIOGRÀFIQUES. En 1924 ingressà a la Biblioteca de Catalunya un text, incomplet del començament, de l'*Ars Inventiva veritatis*, paper, segle xv, que és avui el ms. 877 (1); en 1930, per generós donatiu del lul·lista alemany Dr. Adam Gottron, hi entrava un volum de correspondència del Bollandista P. Sollier amb l'elector Joan Guillem, el P. Custurer, Ju Salzingger, etc. (*Collectanea concernentia vitam et scripta Raymundi Lulli*), que havia proporcionat la major part del material inèdit estudiat pel mateix Dr. Gottron en el seu treball sobre l'edició Maguntina de les obres de R. L. (2). Es actualment el ms. 1131.

La Biblioteca Nacional de París adquiria un ms. recull d'escrits de medicina i alquímia, pseudo-lul·lians, del segle xv, en pergamí (Fons francès: Nouv. acq. Ms. 11903) (3).

De la Biblioteca Nacional de Madrid han estat catalogats bastants mss. lul·lians, en part desconeguts fins ara. J. Domínguez Bordona en el seu *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional* (4) ha descrit els següents: ms. 185 que conté el *L. de Doctrina Pueril* i l'*Arbre de filosofia d'amor*, en català, escrits de mà de fra Joan Guàrdia, sacristà del convent de Sant Francesc de Mallorca, any 1645; ms. 10103, *L. d'oració* i *Apostrofe*, tots dos en català (segle xv). Aquest manuscrit és procedent de la Catedral de Toledo; i ms. 11559: *Els Cent noms de Déu* i les *Hores de Sancta Maria* (segle xv), que fou antigament de la Biblioteca del Marquès de Santillana (5); encara, en el ms. 3365 hi ha un curt fragment d'un *Diálogo entre Raymundo Lulio y un ermitaño*, que no és altra cosa que el preàmbul del *L. de consolació d'ermità*, text català (segle xv). Cap d'aquests quatre manuscrits no era a la Nacional de Madrid en 1896, al temps que el Sr. Massó Torrents publicà el catàleg dels manuscrits catalans d'aquella Biblioteca.

De la Biblioteca Vaticana han estat també descrits durant aquest període, en el catàleg del fons. Vat. lat. (6) els següents tractats: *Apostrophe*, contingut en el ms. 1054 (s. xiv), i en el 946 (s. xiv) una *Ars brevis respondendi ad quamlibet questionem*, això és, uns extrets de l'*Ars inventiva veritatis*.

3. — L'organització i primers treballs de la gran obra del «Repertori de Manuscrits catalans» que per iniciativa i a despeses de la Institució Patxot ha emprès el Sr. Pere Bohigas, han donat i estan donant un gran impuls a la codicografia lul·liana tota vegada que l'objecte del *R. M. C.* és arribar principalment a l'inventari complet i descripció detallada dels manuscrits escrits per catalans o en català; i no cal dir com afluiran a totes hores i de tot arreu al cedulari que s'està formant, les descripcions i notícies de mss. d'un autor tan fecund i de fortuna tan extesa com és R. L. En les interessants memòries que En Bohigas ha publicat en els volums d'*Estudis Universitaris Catalans* (7) donant compte dels resultats de les seves primeres recerques a algunes biblioteques de París i d'Anglaterra el nom del nostre gran escriptor apareix sovint, sem-

(1) *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, VII, pàg. 349.

(2) *L'edició Maguntina de Ramon Llull*, Barcelona, INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1915.

(3) Vegeu la llista, publicada per H. Omont, de les noves adquisicions dels fons llatí i francès de mss. en *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, LXXXIX, pàgs. 240 i ss.

(4) Madrid, 1911.

(5) MASSÓ TORRENTS, *Bibliografia dels antics poetes catalans*. Adició, en ANUARI, V (1913-14), pàg. 738.

(6) A. PEIZER, *Codices Vaticani latini*. Tomus II. Pars prior. Codices 679-1134. Roma, Bibliotheca Vaticana, MCMXXXI.

(7) *El Repertori de Manuscrits Catalans*, XI (1926), pàgs. 121-130; XII (1927), pàgs. 411-457; XIII (1928), pàgs. 530-535; XV (1930), pàgs. 92-139, 197-230; XVI (1931), pàgs. 82-111, 213-310.

pre que es tracta de mss. no descrits anteriorment o coneguts d'una manera deficient o d'un interès especial que calia fer remarcar. Crec que valdrà la pena que en aquesta ressenya lul·liana figuri, al menys, una simple llista dels principals que En Bohigas ha descrit o ha indicat en els articles de referència. Són els que segueixen:

París, Biblioteca de l'Arsenal. — El ms. 516 és traducció llatina mutilada del *L. d'Amic e Amat* (segle XIV); ms. 125, *Ars compendiosa*. Amb aquest títol la dona En Bohigas, però en realitat és l'*Ars divina* o *Ars Dei*. Hi segueixen: *Ars brevis de inventione mediorum Iuris civilis*, *L. disputationis Raymundi Lulli Christiani et Homeri Sarraceni*, *L. de centum signis Dei*, *L. de perversione entis removenda*, *L. de consilio*. Ultra aquests mss. hi ha el 809 del segle XVII, que conté, entre altres extrets uns *Excerpta ex Raymundi Lullij tertia distinctione libri qui de quinta essentia nuncupatur, hoc est theorica operis majoris*, que no havien estat assenyalats. Es tracta de matèria alquímica falsament atribuïda a R. L. (1).

París, Biblioteca Mazarina. — En Bohigas ens diu que té la descripció feta de set manuscrits (l'un del segle XIV) que contenen opuscles lul·lians. Consten ja indicats en el catàleg de Molinier (2).

París, Biblioteca de Santa Genoveva. — Hi ha tres mss. lul·lians ja assenyalats per Kohler en el seu catàleg d'aquell fons (3).

París, Biblioteca Nacional. — Deixem d'esmentar alguns mss. lul·lians o pseudo-lul·lians dels quals En Bohigas dona noves indicacions, perquè consten ja en el catàleg de Morel-Fatio (4).

Oxford, Bodleian Library. — Extreiem de les notes donades a conèixer per En Bohigas aquelles indicacions de mss. lul·lians que no es troben en el catàleg que va publicar-ne Batista i Roca. I són: Ms. Canon. lat. misc. 298 (segle XIV), que conté el *Dialogus Raymundi Christiani et Homeri Sarraceni*; ms. Canon. lat. misc. 365 (segle XV) amb el *L. de novis fallaciis* i la *Lectura super figuras artis demonstrative*; ms. Laud. lat. 46 (segle XV), que conté la *Disputatio heremite et Raymundi super aliquibus dubiis Sententiarum magistri Petri Lombardi*. Quant a obres apòcrifes alquímiques, no fou descrit per Batista i Roca el Ms. Bodl. 645 (segle XV) que és l'obra *De secretis naturae et quintae essentiae* i ms. Lat. misc. e. 40 (segle XVI) això és el *L. de medicinis secretis* (5).

Oxford, Biblioteques dels Col·legis. — Tampoc En Batista no havia descrit el Ms. St. John's Col. 172 que conté una altra obra lul·liana apòcrifa, *De consideratione quintae essentiae libri duo*, de finals del segle XV. — El ms. 244 del Corpus Christi College és descrit i comentat amplement per En Bohigas en l'interès d'esmenar algunes incorreccions de la descripció feta per En Batista i aportar noves dades a la formació de les falsificacions d'obres lul·lianes que apareixen de molt antic, probablement en el segle XIV mateix, en la direcció alquímica (6). Aquell manuscrit és una important compilació feta en el segle XV d'obres alquímiques a començar amb el *Testamentum*, en text català, llatí o francès, que En Bohigas compara amb d'altres manuscrits semblants d'Oxford i París.

Cambridge, Corpus Christi College. — Dos mss. alquímics, pseudo-lul·lians: el 112 (segle XVI), on es conté el *Testamentum*, i el 395 (segle XV) amb extrets del *L. quintae essentiae sive de metallorum transmutatione*, l'*Ars Transmutatoria*, etc. Un i altre són descrits en el Catàleg de James (7).

Londres, British Museum. — En Bohigas es fixa en diversos mss. lul·lians, ja descrits per Gayangos i altres, però sobre els quals dona indicacions complementàries (8).

4. — De passada anotarem que en l'ampli catàleg dels mss. d'alquímia en llatí i vulgar conservats a les illes Britàniques degut a la senyora Singer (9) i publicat sota el patronatge de la Unió Acadèmica Internacional, el nom de R. L. apareix sovint, bé que es tracta d'obres d'alquímia, que no hem de detallar (10). Són obres conservades a Londres, Cambridge, Oxford, Edimburg, Glasgow, Canterbury, Winchester, moltes d'elles prou conegudes, però formant un conjunt que

(1) *Estudis Universitaris Catalans*, XI, pàgs. 127-128.

(2) *E. U. C.*, XI, pàg. 129.

(3) *E. U. C.*, XI, pàg. 130.

(4) *E. U. C.*, XV, pàgs. 109, 110, 129.

(5) *E. U. C.*, XII, pàgs. 417, 419.

(6) *E. U. C.*, XII, pàgs. 419-427.

(7) *E. U. C.*, XII, pàgs. 427, 432 i 433.

(8) *E. U. C.*, XII, pàgs. 441-443.

(9) DOROTHEA WALEY SINGER, *Catalogue of Latin and Vernacular Alchemical Manuscripts in Great Britain and Ireland dating from before the XVI Century*, Brussels, Maurice Lamertin, 1928-1931, 3 voll. (Union Académique Internationale.)

(10) Vegeu núms. 244-275 A, 292 ix, 474, 493, 739, 751, 805, 805 B, 823 iv, 825 i, iii, vi i xi, 1004. — Hi està de massa l'*Ars brevis* (número 255, vol. I, pàg. 249), obra lul·liana autèntica.

cal tenir en compte per il·lustrar la història de la falsa opinió alquimística lul·liana. Es llàstima que la forma com està redactat el catàleg per autors i obres i no per unitats bibliogràfiques dongui lloc a una idea un xic confusa dels diversos manuscrits (1). Complement a aquest catàleg és un article de la mateixa autora sobre el *Testamentum* publicat a la revista *Archeion* (2).

5. — Una de les aportacions més importants a la bibliografia de manuscrits lul·lians d'aquests darrers anys és deguda a la diligència del jove professor italià Carmelo Ottaviano, que ha dedicat una part de les seves activitats en història de la filosofia, a l'estudi de l'*opus* lul·lià. En un seu article sobre *Ricerche lulliane* (3) l'any 1929 ens donava notícia d'haver vist a la Biblioteca Ambrosiana de Milà fins a cinquanta-un manuscrits amb un conjunt de noranta-sis obres lul·lianes autèntiques o atribuïdes, contra el nombre de vint i dos mss. que havia descrit el malaguanyat Mateu Obrador en les planes de l'ANUARI (4). D'algunes d'aquelles obres s'ha ocupat especialment—i n'ha publicat també algunes—en aquell article que tornarem a comentar més endavant, en un altre treball publicat el mateix any en la *Rivista di cultura*, del qual també ens ocuparem després amb més detenció, i en el volum XII dels *Etudes de Philosophie médiévale* que dirigeix M. Etienne Gilson (5). D'aquest últim treball ens cal ocupar-nos ja des d'ara, en part. S'ocupa en primer lloc, dins la Introducció, del ric fons manuscrit lul·lià de l'Ambrosiana i transcriu les notes de l'inventari que hi ha a la mateixa Biblioteca, notes que hauria pogut completar, si més no quant als mss. vistos per l'Obrador, amb les descripcions que el lul·lista mallorquí ens va donar; així haurien estat també més ajustades les anotacions que fa, no sempre prou exactes i ben sovint insuficients (6) i hauria pogut esmenar errades en la transcripció de noms (7). Publica a continuació l'inventari de les impressions lul·lianes del mateix fons ambrosià, conjunt de quaranta números, poc important; és llàstima també que l'autor no pogués tenir al davant la *Bibliografia* de Rogent-Duran. La part més important de la Introducció de l'obra del Prof. Ottaviano que estem comentant és una *Table chronologique des œuvres de R. Lulle*, d'una simpàtica ambició, pròpia d'aquell que en possessió d'abundants materials, afortunat en les troballes i amb fervor novençà, emprèn una obra d'empenta. La *Table* tracta de comprendre tota la producció lul·liana, amb indicació de cada una de les obres per ordre cronològic, data, lloc, títol, categoria del llibre, incipit, edicions i manuscrits, etc., tot això disposat en columnes. I encara s'hi han afegit altres diverses llistes: d'obres dubtoses, apòcrifes; taula de títols equivalents, etc. Desgraciadament, el treball dut a terme pel Prof. Ottaviano es ressent de precipitació. Una obra d'aquesta naturalesa no es pot improvisar, i si usem aquest verb és perquè ens sembla clar que la tasca de l'autor s'aguanta en quant segueix la guia del magnífic treball del P. Longpré que més enllà citarem. En conjunt, però, ens trobem davant d'una nova llista que no millora les anteriors, ans al contrari, una llarga sèrie d'errades, omisions, confusions, fan que hom no pugui accedir a la proposta de l'autor qui demana d'adoptar la classificació de les obres de R. L. i llur numeració segons el seu catàleg. Citar totes les errades que hi hem anotat a primera vista fora refer en gran part el treball del Prof. Ottaviano. Alguns exemples solament. Núm. 3, *Logica en rims* (o sigui la *Logica d'Alatzell*). Fou escrita a Montpeller en data que no és ara ocasió de discutir, però certament cal desplaçar-la del lloc cronològic que Ottaviano li assenyala com si fos anterior a diverses obres escrites per R. L. a Mallorca abans d'emprendre les seves peregrinacions d'apostolat; núm. 4, *L. de amico et amato*. Ni un mot no es diu del text català, i sí sols de versió francesa; núm. 5, *Liber contemplationis*: a la columna d'edicions i mss. no s'indica de quin text es tracta, llatí o català; número 20, *Lo peccat de N'Adam*: és equivocat el seu incipit; núm. 34, *Blanquerna*. No citada l'edició catalana de Mallorca; núm. 37, *Els Cent noms de Déu*. S'hi dona l'incipit en llatí i no en català, etc., etc. Entre els escrits perduts figura el *L. de militia*, que és indubtablement el *L. d'orde de Cavalleria*. Entre els dubtosos figuren, per exemple, la *Ianua Artis*, obra ben coneguda de Pere de Gui, el *L. Alkindi* i el *L. Teliff*, que hom dona ja per segur que no són obres lul·lianes, i ja no cal dir *La Conquête de Mallorca* (*sic*), que també hi és citada inútilment.

(1) Ens n'ocuparem a propòsit de la publicació del primer vol. en una recensió a *E. U. C.*, XIII (1928), pàgs. 539-540. L'autora — cal tenir-ho en compte — en la fe d'errades al final de l'obra subsana en part errors referents a algunes de les al·ludides obres pseudo lul·lianes.

(2) DOROTHEA WALEY SINGER, *The alchemical Testament attributed to Raymond Lull*. *Archeion*. *Archivio di storia della scienza*, IX (1928), pàgs. 43-52.

(3) *E. U. C.*, XIV (1929), pàgs. 1-13.

(4) Vegeu: *Viatge d'investigació a les biblioteques de Munich i Milà*. ANUARI, II (1908), 588-613.

(5) *L'Ars compendiosa de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond Ambrosien de Lulle* par Dr. Carmelo Ottaviano. Paris, Vrin, 1930, 164 pàgs.

(6) Cfr., per exemple, la descripció en un i altre catàleg del Ms. I. 117 Sup (per error, en Obrador és Y. 117 Sup).

(7) *Eximonec* per *Eximenic*; *Ragesii* per *Pagesii* (p. 23), etc.

Entre els escrits apòcrifs (se n'esmenten fins 123 perquè hi ha obres amb més d'un títol) figura el *Desconsuelo*, versió castellana del *Desconort*. — Aquesta obra del Prof. Ottaviano ha estat objecte de crítiques un xic dures. Citarem ací entre elles (hem de deixar per a una Ressenya futura algunes d'aparegudes ja fora dels límits cronològics d'aquest volum de l'ANUARI) la de Dom H. Bascour O. S. B. en el *Bulletin de Théologie ancienne et médiévale* (1) en la qual són senyalades moltes omissions i incorreccions.

6. — Durant aquest període de cinc anys hem vist indicacions de mss. lul·lians posats a la venda per diferents grans llibreries. Encara que no se'ns escapa que la llista podria ésser augmentada considerablement, no podem deixar de transcriure aquestes notes que tenim recollides. La Casa Jacques Rosenthal, de Munich, en 1928 ofería en venda per RM. 1400, un ms. del segle xv d'origen italià, en paper, amb diversos tractats alquímics (2).

La casa E. Nourry de París, en 1931, ofería per 3500 francs una *Tabula artis generalis i Brevis declaratio Artis generalis*, ms. amb l'explicit datat a 4 octubre del 1467 (3).

En un dels catàlegs (4) de la llibreria E. P. Goldschmidt, de Londres, figurava un ms. copiat en 1454 a Braunau (Baviera) per un clergue del bisbat de Passau i contenint: *Ars generalis, Nova logica, Brevis pictura (!) Tabulae generalis, Disputatio quinque hominum sapientum*, etc. Preu: £ 42.

7. — A part d'aquests catàlegs recordem que en l'obra del Dr. Lucien-Graux *Le Docteur illuminé* (5), que ens caldrà tornar a citar, és esmentada com formant part de la col·lecció de l'autor, un manuscrit del *Testament* segle xviii, potser en francès, ultra alguna altra obra de filiació pseudo-lul·liana.

8. — Quant a impressions lul·lianes és grat poder citar la *Bibliografia* (6) de Rogent-Duran, dos antics alumnes dels Estudis Universitaris Catalans, als quals devem la millor aportació que s'ha fet fins avui a l'estudi de la fortuna de R. L., segons les estampacions de les seves obres i dels seus deixebles i seguidors. L'obra forma part dels *Estudis de Bibliografia lul·liana* (7) que l'INSTITUT inicià amb motiu del 6e centenari de la mort de R. L. Començada la seva impressió en 1916, aquest llibre no va aparèixer fins l'any 1927, després de grans entrebancs soferts en l'arreplec de materials i en la impressió mateixa, deguts principalment a la Guerra Europea i a la mort prematura (1924) d'Elies Rogent. La *Bibliografia* es tanca amb la data del 1868 i l'obra de Joaquim Maria Bover, *Biblioteca de escritores baleares*. — De les rescensions que la crítica en féu, recordarem la de M. Prévost en la *Revue d'Histoire franciscaine* (8), de poc interès, però que cal tenir en compte per les següents addicions que s'hi indiquen. Del *L. de laudibus B. V. Mariae* (París, 1499), núm. 24, hi ha dos estats l'un dels quals porta la marca de Guiot Le Marchand després del títol i l'altre no, i del núm. 83, això és, l'*Opusculum Raymundinum de auditu kabbalistico, sive ad omnes scientias introductorium* (Venècia, 1533), que En Rogent i En Duran no coneixien sinó per referència, hi ha un exemplar a la Nacional de París; una edició del *Testamentum Antiquum* de Colònia, 1566, existent també a la Nacional de París, cal afegir a la del mateix any i lloc descrita amb el núm. 106; finalment un volum en alemany *Elucidatio secretorum... I. Experimenta Lulli...* Frankfurt, L. Steinius, 1610.

9. — VIDA DE RAMON LLULL. En l'obra d'E. Allison Peers, *A Life of Ramon Llull*, publicada el 1927 (9), és reproduït el text llatí de la Vida de l'anònim segons l'edició feta per Salzinger en el primer volum de l'Edició Maguntina. El treball principal, però, de l'eminent lul·lista anglès, ha estat de donar una bona traducció a la seva llengua del text català de la Vida, segons el ms. del British Museum que el conté. Aquesta versió anglesa precedeix el text llatí i va acompanyada d'algunes notes i anotacions cronològiques. — Algunes remarques importants a l'obra, així com a la seva recensió feta pel Prof. William J. Entwistle en el *Bulletin of Spanish Studies* (10) de Liverpool, han estat publicades per J. Rubió en *Estudis Universitaris Catalans* (11).

(1) 1930, I, núm. 417.

(2) Catàleg 90: *Bibliotheca Medii aevi Manuscripta*, núm. 185.

(3) *Bibliophile français*, núm. 234.

(4) Catàleg 21, núm. 17.

(5) Pàgs. 402 i 404.

(6) *Bibliografia de les impressions lul·lianes* per Elies Rogent i Estantislau Duran. Amb un proemi, addicions i índex de Ramon d'Alós-Moner. Barcelona, INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1927.

(7) El primer fou l'edició Maguntina de Ramon Llull pel Dr. Adam Gottron, publicat el 1915.

(8) VII (1930), 149-151.

(9) *A Life of Ramon Llull written by an unknown Hand about 1931, and with notes and an appendix by E. Allison Peers*. London, Burns Oates Washbourne Ltd. (1927), VII + 86 pàgs.

(10) Vol. V (1928), pàgs. 90-92.

(11) XII (1927), pàgs. 476-478.

La biografia de R. L. s'ha enriquit encara en aquest temps amb altres llibres de gran vàlua. Cal, de primer, anotar una nova edició del text llatí de la Vida coetània, que ha publicat el Bollandista P. B. de Gaiffier. Aquesta edició de la *Vita beati Raimundi Lulli* (1) ha estat establerta damunt el text autoritzat del ms. 15450 de la Nacional de París, que conté l'*Electorium Magnum* de Tomàs le Miesier. Al peu de plana consten les variants d'altres mss. i de les edicions. El P. Gaiffier s'ha limitat a donar-nos — amb tota cura, tanmateix — el text crític, la qual cosa fa que no s'hagi entretengut en tractar diversos problemes que suscita aquell text. Amb la seva edició es confirma l'opinió ja exposada per J. Rubió de la prioritat del text llatí sobre el català. — Sobre aques treball cal tenir present la recensió que en féu el mateix J. Rubió en els *Estudis Universitaris Catalans* (2).

En la Crònica del moviment lul·lià de l'anterior vol. de l'ANUARI no arribàrem a temps a enquibir una nota sobre l'article del P. Longpré dedicat a R. L. en el *Dictionnaire de Théologie catholique*, de Vacant-Mangenot-Amann, i publicat en 1926 (3). No podem prescindir de parlar-ne perquè es tracta no pas d'un curt article de generalitats, de simple divulgació, sinó d'un treball de llarga extensió fet a consciència, posat al corrent de les últimes investigacions del lul·lisme. D'ençà de la publicació del volum XXIX de la *Histoire Littéraire de la France* no se'ns havia donat una visió total, un estudi de conjunt de la vida i de l'obra de R. L. de l'abast de l'actual que és escrit amb un esperit tot altre que el que dictà a Hauréau certes apreciacions denigratòries per a la memòria de R. L. en la biografia inclosa en la gran publicació francesa. El P. Longpré divideix el seu treball en quatre parts: Vida, Obres, Doctrina i El record de R. L., cada una de les quals aporta dades i suggestions interessants. En allò que es refereix a la vida, la tasca de l'autor, tot i establir amb caràcter de provisional l'itinerari de R. L., és un pas endavant en l'àrdua empresa. L'estudi de la immensa i variada producció lul·liana, convenientment classificada, és feta també amb tota consciència, damunt l'estudi directe de les obres mateixes, en quant ho permet el nombre i la gran dispersió d'elles en mss. i edicions que es troben arreu. Les observacions són justes, la bibliografia de cada obra posada al dia. La novetat més gran del treball del savi menoret, autoritat en els estudis d'història de l'escolàstica, la trobem en el capítol destinat a l'exposició de les doctrines lul·lianes no com un cas isolat, sinó dintre la trajectòria del pensament medieval i en la direcció, quant al seu pensament en general, de l'agustinisme, i formant sèrie, a continuació de Sant Anselm, els Victorins, Sant Bonaventura. L'Antiverroïsme de R. L., la seva apologètica, la teologia en l'obra lul·liana, la mística, etc., són tractades amb força simpatia, però alhora serenament i fora de prejudicis d'escola. Es ben cert que el gran polígraf mallorquí adquireix un gran relleu en aquest estudi sense que l'autor hagi caigut en exageracions que tant estem acostumats de veure en la història del lul·lisme. A la fortuna — per dir-ho així — del culte del beat i del pensador està dedicada l'última part de l'article del P. Longpré. La seva visió del modern renaixement dels estudis lul·lians és plena de simpatia i d'optimisme encoratjador. Es de doldre que un treball de l'envergadura del que acabem de comentar no s'hagi publicat en volum a part; i potser degut a la circumstància d'ésser article inclòs en una obra de caràcter més general és perquè, almenys aparentment, no ha adquirit aquella difusió que es mereix i que indubtablement té a hores d'ara entre els lul·listes. — Per la nostra banda, en *La Paraula Cristiana* (4) li dedicarem una recensió tractant de fer ressaltar alguns dels seus principals mèrits.

Cal subratllar especialment, encara, la magnífica biografia de R. L. publicada per l'esmentat professor Peers en 1929 (5). Heus ací una obra amb la qual el benemèrit lul·lista anglès intenta donar nova llum sobre el problema intrincat de la biografia de R. L. I és cert que ha conseguit el seu objecte, mercès a un estudi aprofundit dels elements de primera mà com són la Vida coetània, els documents isolats, les obres mateixes de l'autor, així com també de les principals biografies antigues i modernes dels apologistes lul·lians, posades a contribució amb sagacitat i cautela. Potser en algun que altre punt dissentiríem de l'il·lustre lul·lista en donar massa fe a passatges d'algun dels vells biògrafs, però cal lloar-lo sense reserves, entre altres motius perquè defuig «aquella pseudo-crítica que converteix *Blanquerna* en biografia de l'autor i pren com *segurament autobiogràfica* tota anècdota referida per Ramon Llull», cosa en què tant s'ha abusat en els nostres dies mateixos. No podem anar seguint l'autor en el seu peregrinatge darrera els passos de R. L., perquè això requeriria un excessiu espai: tants són els moments de l'itinerari

(1) *Analecta Bollandiana*, XLVIII (1930), pàgs. 130-178.

(2) XV (1930), pàgs. 176-178.

(3) EPHREM LONGPRÉ, O. F. M.: *Lulle, Raymond (le bienheureux)*. Dict. de Théol. cath. fasc. LXXIV, Paris, 1926.

(4) VI (1927), pàgs. 255-258.

(5) E. ALLISON PEERS, *Ramon Llull. A Biography*. London, Society for promoting Christian Knowledge, 1929, xviii + 454 ps.

lul·lià i les suggestions que ens oferiria el procés cronològic de la producció lul·liana; hem de dir tanmateix que, gairebé sempre, no podríem fer altra cosa que subscriure les afirmacions de l'autor en tot allò que estableix, amb visió nova, amb gran riquesa de documentació. Com complement de la biografia de R. L. el professor Peers ha escrit dos capítols finals en els quals fa un interessant resum de la història del lul·lisme a les terres catalanes i a tota la Península, amb alguna referència a influències en altres països, i l'estat actual dels estudis lul·lians. Admirem tant la seva ponderació en els judicis com l'abundosa doctrina que ha sabut aprofitar. Que el professor Peers està al corrent de la literatura lul·liana, fins als treballs de darrera hora, ho prova igualment una bibliografia seleccionada, nombrosíssima i ben classificada que complementa dignament aquesta biografia. Indexs dels títols de les obres lul·lianes — es pot dir gairebé que hi són totes — i de noms, acaben d'arrodonir aquesta obra de tanta empenta, dedicada gentilmente per l'autor al poble mallorquí, i que tanta simpatia demostra no sols per R. L., sinó també per tota la cultura catalana. — De les recensions, tan favorables, amb què la crítica va saludar la publicació de la biografia lul·liana anterior, recordem les següents: Ferran Soldevila en el *Bulletin of Spanish Studies* (1); una altra apareguda en el *Bulletin Hispanique* de Burdeus (2), escrita per G. Cirot, el qual aprofita l'avinentsa per parlar de la posició de R. L. respecte de la ciència aràbiga, dintre de les directives marcades pels arabistes espanyols; més interessant i ajustada és la de Jordi Rubió als *Estudis Universitaris Catalans* (3); Fr. Jaime Castillo féu un resum molt extens, però desproveït de novetat, de l'obra de Peers, en l'*Archivo Ibero-Americano* de Madrid (4).

10. — Tota una altra cosa és, pel seu abast, per l'intent de l'autor, la biografia de R. L., que Ch.-V. Langlois va donar-nos en un capítol de la seva coneguda sèrie sobre *La Vie en France au moyen age du XIIe au milieu du XIVe siècle* (5). Tanmateix val la pena de dedicar-li quelcom més que un simple esment. A propòsit de la traducció al francès del *L. del Gentil*, conservada en un ms. de principis del segle XIV a la Nacional de París, i que és amplament resumida per l'autor, aquest — esdevingut un nou lul·liste poc abans de la seva mort — traça una semblança de R. L. En dóna els fets principals de la vida, producció i aspectes diversos de la seva activitat, amb gran vigoria i un relleu extraordinari. Si recordem que en la *Histoire Littéraire de la France* és consagrat gairebé un volum al nostre màxim escriptor, no ens estranyarà que M. Langlois, en una obra essencialment dedicada a la societat francesa medieval, dediqui també a R. L. — «le plus bizarre météore qui ait décrit sa courbe à l'horizon littéraire de Paris à la fin du XIIIe siècle» — (6), bastantes pàgines riques d'erudició i, ací i allà, de fina ironia. Pàgines suggestives que tot i tractar-se de l'obra d'un lul·lista gairebé improvisat — però historiador a la fi, fet a descobrir el sentit íntim dels documents de cultura — aporten nous punts de vista sobre les idees de R. L. i la seva influència o curiositat produïda en l'ambient de l'època, sobre tot entre els laïcs, àdhuc «dans les chambres des dames». — Vegeu algunes justes observacions que la lectura d'aquest treball de M. Langlois, ha motivat en la recensió que Jordi Rubió va dedicar-li als *Estudis Universitaris Catalans* (7).

Un treball que caldrà tenir en compte per a la biografia de R. L. és l'article *Viatges de Ramon Llull* de Mn. Galmès, a què abans hem referit (8). Perquè malgrat que l'itinerari de R. L. hi sigui exposat en forma de divulgació, l'autoritat de Mn. Galmès fa que es llegeixi amb profit, sobretot en aquells punts que encara no s'han posat en clar definitivament.

Un document inèdit per a la biografia de R. L. donava a conèixer el 1927 Gabriel Llabrés damunt les pàgines del *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (9). Es tracta de la venda feta per R. L. assistit de la seva muller Blanca Picany, de la propietat dita Abdarena, a Mallorca, en 10 novembre 1271. Existeix a l'Arxiu Capítular de la Ciutat de Mallorca. Degué ésser un dels darrers actes notariais en què R. L. va intervenir en l'administració dels seus bens, atès que en 1274 n'era nomenat un curador a instàncies de la muller.

(1) VI (1929), pàgs. 122-124.

(2) XXXII (1930), pàgs. 277-281.

(3) XV (1930), pàgs. 178-180.

(4) XXXIV (1931), pàgs. 305-315.

(5) Art. *Du Gentil et des trois sages par Ramon Llull* en el vol. *La Vie spirituelle. Enseignements, méditations et controverses d'après des écrits en français à l'usage des laïcs*. Paris, 1928, pàgs. 327-331. — Vegeu també, ibíd. pàgs. xxiii-xxvi.

(6) Pàg. xxv del vol. susdit.

(7) XIV (1929), pàgs. 375-376.

(8) Conferència llegida en el «Centre Excursionista de Catalunya» el dia 26 de gener del 1927, publicada en *Vida Cristiana*, VIII (1928), pàgs. 196-225.

(9) *Documento inédito de Ramon Llull*. *Bolletí*, XXI (1927), pàgs. 353-355.

Esmentarem ací, també, el següent document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó citat per Bonaventura Pedemonte i Falguera, en un seu volum sobre la Baronia de Castellvell de Rosanes (1): «El 24 de novembre [del 1226] Guillerma [de Castellvell] i el seu fill Guillem de Montcada, concediren a Ramon Llull i als seus descendents dues estades, una quintana i ferregenella, el Camp de Cagalló, vora del mar, a més de una faixa de terra sobre la casa de Pere Amat i alguns molins isolats...». Aquest Ramon Llull és certament el pare del gran escriptor i Pere Amat el germà d'aquell. Això lliga amb la documentació que Miret i Sans va fer conèixer sobre la família Llull, el seu veritable nom *Amat*, etc. (2).

11.—OBRES ORIGINALS DE RAMON LLULL. Textos catalans. Mn. Salvador Galmès ha continuat en la seva tasca meritòria, a costa de sacrificis, de donar-nos nous volums dintre la sèrie mallorquina de les obres de R. L. En aquest temps n'han aparegut els XIV i XV. El primer és constituït per tres reculls de *Proverbis* (3). Aquestes obres didàctiques ens donen un dels caires més característics de la producció lul·liana. En el proverbi R. L. trobà un de tants recursos per a la seva obra de proselitisme i educació i se'n valgué repetides vegades en varies de les seves obres, com l'*Arbre de Ciència*, el *Blanquerna*, i sobretot en els llibres que són reculls de tals proverbis. En formà, almenys, quatre compilacions, d'una de les quals — els *Proverbis de regiment* segons el títol que M. Galmès li dona — sols tenim notícia per un document de la cancelleria reial; va ésser tramès per l'autor a Jaume II per a la instrucció dels Infants reials. Els altres són els que es publiquen en el present volum, això és *Proverbis de Ramon* (Roma 1926), segons l'únic ms. que se'n conserva, existent a la Biblioteca de Munic, publicat per primera vegada en la seva llengua original; *L. de mil proverbis* (Montpeller 1302) d'un gran interès paremiològic, i *Proverbis d'ensenyament*, de data desconeguda (segons Mn. Galmès després del 1309), i que comprèn, almenys segons aquesta edició, dues sèries de proverbis rimats de sengles manuscrits de l'Ambrosiana de Milà. — D'aquest volum, el qual va precedir d'una bona introducció, vam parlar en 1929 en una recensió publicada a la revista *Paraula Cristiana* (4).

Un altre volum de la sèrie mallorquina de les obres completes de R. L. és el consagrat al *L. de Demostracions* (5), que fins ara no podíem llegir sinó en el text llatí publicat a l'edició Maguntina de Salzinger sota el títol *L. mirandarum demonstrationum*. Amb aquesta obra R. L. es proposa aconseguir «que els infeels sien enduits a la sancta fe Catòlica e que a l'enteniment sia conegut l'honrament e la vera llum per la qual Déus l'ha inluminat con pusca entendre los articles per raons necessàries». Per a això es val d'un sens fi de demostracions de tota mena i consistència, barrejades amb les quals, sobretot en el llibre quart, hi ha passatges d'una gran bellesa i vivacitat. Cal remarcar la riquesa del seu vocabulari. El *L. de demostracions*, indatat, — com obra que és dels primers anys de producció de R. L. —, degué ésser escrit cap a 1275 segons els raonaments que fa Mn. Galmès en relacionar certes al·lusions que s'hi troben relatives al fet d'abandonar R. L. la seva llar per tal de fer vida ermitana i contemplativa. En el pròleg el diligent i assenyat editor aporta nous punts de vista interessants com és el de considerar interpolacions les referències a sant Anselm i a Ricard de Sant Victor que es troben al començament de l'obra, referències en les quals alguns eminents lul·listes s'havien fixat sense, però, haver-les considerat apòcrifes. L'edició es basa en el text conservat en un ms. trecentista de Munic, confrontat amb un de la Biblioteca Provincial de Mallorca del segle xv i altres menys importants, i la versió llatina susdita. Tant aquest volum com el precedent han estat patrocinats per la Diputació Provincial de Balears i per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

A part de la sèrie mallorquina d'Obres completes de R. L., en aquest període s'han publicat altres tractats lul·lians, dins la col·lecció barcelonina *Els Nostres clàssics*. En un volum han estat editats el *L. d'Amic e Amat* i el *L. d'Ave Maria*, amb text establert per Marçal Olivari i introducció i notes de Mn. Galmès (6). Una i altra obreta formen part del *Blanquerna*: la primera, com és prou sabut, en constitueix la cinquena part, i la segona és a la fi de la segona part. La coneix-

(1) *Notes per a la Història de la Baronia de Castellvell de Rosanes*, Barcelona, 1929, pàg. 156. El doc. és el pergamí 312 de la col·lecció de Jaume I.

(2) Cf. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, vol. V i VIII.

(3) *Obres doctrinals de l'il·luminat Doctor Mestre Ramon Llull* (vol. XIV). *Proverbis de Ramon*. *Mil Proverbis*. *Proverbis d'ensenyament*. Transcripció directa amb facsimil, introducció i variants dels més vells manuscrits, per Mn. Salvador Galmès. Palma de Mallorca, 1928, XX pàgs. + 1 facsimil + 244 pàgs. + 2 ff.

(4) IX (1929), pàgs. 52-54.

(5) *Obres doctrinals...* (vol. XV). *Libre de demostracions qui es una branca de l'Art de trobar veritat, escrit a Mallorca devers l'any MCCLXXV*. Transcripció directa amb facsimils, proemi i variants dels més vells manuscrits per Mn. Salvador Galmès. Palma de Mallorca, 1930, XVIII + 608 pàgs. + 1 lám. facsimil.

(6) RAMON LLULL, *Llibre d'Amic e Amat*, *Llibre d'Ave Maria*. Text per Marçal Olivari. Introducció i notes per Mn. Galmès. Barcelona [Editorial Barcino] 1927, 160 pàgs. (*Els Nostres Clàssics* [col·l. A.], XIV).

xença profunda del català de part d'En Marçal Olivar, així com la forta personalitat de Mossèn Galmès dintre del lul·lisme contemporani, són garanties de l'excel·lència de l'edició. — En la mateixa col·lecció ha començat a aparèixer sota la cura del mateix Mn. Galmès una nova edició del *Fèlix* — o més exactament *Llibre de Meravelles* (1) — del qual caldrà que parlem quan sigui acabada aquesta edició que ha de constar de diversos volums.

12. — TEXTOS EN LLATÍ. Per primera vegada ha estat publicat en 1927 el *L. de acquisitione Terrae Sanctae*, per cura del P. E. Longpré l'insigne historiador de la filosofia escolàstica abans esmentat, en la revista *Criterion* (2). Com se sap, és una de les obres lul·lianes en què R. L. exposa idees de croada, i encara que ja coneixíem el *L. de fine*, objecte d'un estudi especial de part del Dr. Adam Gotttron, la lectura del *De acquisitione Terrae Sanctae*, ens ha interessat fortament, tants són els elements personals que s'hi troben i les al·lusions a fets del seu temps, tal com succeeix amb els altres seus tractats d'igual caràcter. Així, per exemple, hi ha una al·lusió a Carles de Valois, pretendent a la corona imperial de Bizanci i senyor un temps — almenys nominalment — de la companyia catalana d'Orient; una altra sobre les disputes de R. L. amb els mahometans mentre era a la presó de Bugia i a les d'altres frares amb els mateixos sarraïns o amb els jueus; una referència a la conversió dels tàrtars que tant el preocupaven. Interessants són, aixímateix, les seves explicacions sobre les doctrines i característiques dels diversos pobles gentils i heretges, i sobretot dels islamites. Aquesta obra, igual que ho havia estat el *L. de fine* (1305), va ésser presentada a Climent V. La seva data és, segons el ms. parisenc que ha servit per a l'edició, Montpeller, març del 1309. Els bibliògrafs lul·lians accepten generalment aquesta data; tanmateix Jordi Rubió en una erudita recensió que féu de l'edició del P. Longpré als *Estudis Universitaris Catalans* (3), s'inclina a creure que cal reduir aquella data a l'estil de la Nativitat i, per tant, al 1310, basant-se en una referència que R. L. hi fa al concili de Viena del delinat. No creiem de prou consistència les seves proves i admetem la data del 1309.

El senyor Carmelo Ottaviano ens ha donat — fruit d'aquelles seves recerques lul·lianes a la Biblioteca Ambrosiana de Milà — edicions de varies obres en part ja conegudes, però totes inèdites. En el treball *Ricerche lulliane*, ja esmentat, publica el *L. de Agentia Dei* (Inc.: «Cum sarraceni non habeant notitiam»), datat a Tunís, setembre del 1315; més que llibre es tracta d'un esquema o resum. *De adventu Messiae* («Deus qui sanctus... De prologo. Duo viri mire sapientie»). La factura d'aquest tractat és ben lul·liana, però no gosaríem atribuir-lo a R. L. sense alguna reserva, atès l'estil del fragment (únic que es conserva de l'obra) de Milà. Un altre manuscrit d'aquesta obra que la *Histoire littéraire de la France* (XXIX, 345) donava per perduda, es troba a la Biblioteca departamental de Reims. Ottaviano publica encara el *L. de modo applicandi novam logicam ad scientiam iuris et medicinae* («Cum jurista et medicus...»), a base de dos mss. de la mateixa Ambrosiana.

Altres obres de la biblioteca milanesa han estat publicades per l'erudit professor italià en l'article de la *Rivista di cultura* a la qual abans hem al·ludit (4). Aquestes obres són: *De bono et malo* («Cum christiani dicant...»), datada a Tunís, desembre 1315, citada en alguns dels antics catàlegs; *De inventione maiore* (*Inventio maior dicimus...*), de Tunís, setembre 1315; *De duodecim syllogismis* («Duodecim syllogismos...»), de Montpeller, març 1308 [1309?], que també podria intitular-se *De duobus actibus finalibus*, tal com la van citar Proaza, N. Antonio i altres; *De exemplo unissime unitatis et volissime voluntatis* («Facta hypothese quod uniens...»); *De potestate divinarum rationum* («Quoniam infideles negligunt»); *De nominibus divinarum personarum* («Quoniam infideles derident christianos...»); *De probatione quod in Deo sint tres persone...* («Ad probandum quod in Deo»), terminada — formant una continuació de les dues obres anteriors — a Montpeller, abril 1309; *De esse Dei* («Utrum eternitas...»); *Improbationes errorum Averrois* («Deus non est infiniti vigoris»). Aquesta darrera no és pròpiament un tractat, sinó una llista de *Improbationes errorum Averrois in libro precedenti implicatae*, bé que no podem saber a quina obra dels tractats Antiverroïstes es deu referir. Igualment la major part d'aquestes obres publicades per Ottaviano — de la qual cosa li hem de sentir grat — són en estat de resum o d'esquema, o de conclusions (5). Mereixen un estudi especial.

(1) RAMON LLULL, *Llibre de Meravelles*, Volum I. A cura de Mn. Salvador Galmès. Barcelona, Editorial Barcino, 1931. 162 pàgs. (*Els Nostres Clàssics*, col·lecció A, 34).

(2) III, pàgs. 265-278: *Le liber de acquisitione Terrae Sanctae du bienheureux Raymond Lulle*.

(3) XII (1927), pàgs. 478-481.

(4) CARMELO OTTAVIANO, *Otto opere sconosciute di Raimondo Lullo*. *Rivista di cultura*. Roma, 1929.

(5) En el *De inventione maiore* es llegeix: *Hic Raymundus format questiones ad corroboracionem predictorum, quas ego scriptor causa brevitatis reduxi ad conclusiones*. — Ottaviano cita com obra desconeguda el *L. de modo convertendi infideles*, en realitat ja esmentada pels bibliògrafs lul·lians, error subsanat per l'autor mateix en la seva obra lul·liana següent.

El mateix professor italià ha publicat en el volum XII de la prestigiosa col·lecció francesa *Études de Philosophie médiévale*, més amunt comentat en la seva part bibliogràfica, l'*Ars compendiosa*, segons el ms. I. 121 Inf. de l'Ambrosiana, del segle XIV. Es tracta de l'obra *Brevis practica tabule generalis* (1), que era inèdita, però de cap manera desconeguda, ni el manuscrit de l'Ambrosiana no és l'únic ms. existent. Aquesta obra és de París, gener 1298 (1299 e. n.) i no cal confondre-la, com fa Ottaviano (2), amb la *Lectura* de Gènova, 1 febrer 1303 (1304 e. n.).

Un altre text lul·lià llatí ha estat editat durant aquest període de temps. És un sermó sobre sant Agustí publicat pel P. Samuel d'Algaida, O. M. Cap. Ha aparegut en la revista *Estudis Franciscans* (3), transcrit de l'*Ars Magna predicationis* (Montpeller, desembre 1304) encara inèdita. L'editor fa una breu introducció on ultra els tres manuscrits citats per Longpré, en el seu article esmentat del *Dictionnaire de Théologie catholique* (4), n'assenyala altres quatre existents a la Biblioteca Provincial de Mallorca, d'un dels quals, corresponent al segle XV, és copiat el text del Sermó.

13. — TRADUCCIONS D'OBRES LUL·LIANES. En espanyol han estat reproduïdes, en la *Biblioteca de Filósofos Españoles* dirigida per Eduardo Ovejero y Maury, el *L. de l'Ascens i del Descens de l'enteniment* (5), que comença la col·lecció, i el *Blanquerna* (6). Quant al primer, és reproduït el text de l'edició mallorquina del 1753 (7), precedit d'una llarga introducció firmada pel senyor Ovejero. En ella la primera part és dedicada a la filosofia de l'Edat Mitjana; la segona a la vida de R. L., a la seva filosofia i a la història del lul·lisme. La simpatia amb què el prologuista tracta la figura del mallorquí no ha estat prou eficaç per fer-lo posar al corrent de l'estat actual dels estudis lul·lians. N'hi ha prou amb donar una ullada a la bibliografia que clou la introducció (8). I cal tenir en compte la recensió de Mn. Joan Avinyó en la revista *Criterion* (9). — La versió del *Blanquerna* és la que es va publicar a Mallorca l'any 1749 i va reproduir en 1883 Menéndez Pelayo. També el prologa Eduardo Ovejero, qui hi presenta R. L. com un exemple típic del misticisme i sentit cavalleresc espanyols, i relaciona l'esperit del *Blanquerna* amb el *Quijote*.

Altres traduccions han aparegut en aquests anys, i són degudes a l'eminent lul·lista anglès professor Peers, que ha seguit treballant en la seva simpàtica tasca de vulgaritzar les obres de R. L. entre el públic de llengua anglesa. Assenyalen la reeixida traducció del *L. de les Besties*, publicat en 1927 (10) amb un prefaci brevíssim de presentació; una reimpressió del seu text anglès del *L. d'Amic e Amat* apareguda en 1928 (11); i una tria de pensaments lul·lians per a cada un dels dies de l'any, tria que no va poder ésser indicada en l'ANUARI passat, tot i haver aparegut el 1925 (12). Aquest petit breviarí està constituït de textos extrets d'una antologia, en preparació, de diverses obres lul·lianes (13).

14. — TEXT APÒCRIF. No poden mancar encara, dissortadament, les publicacions que segueixen perpetuant la falsa anomenada de R. L. com autor alquimista, astròleg, kabalista. Així en una *Colección Teosófica*, de Madrid, s'ha publicat un volum on el nom de R. L. figura al costat d'Arnau de Vilanova i d'altres figures que estem massa acostumats de veure plegats. S'hi publica, doncs, *La Clavicula*, precedida d'uns infelicitíssims *Apuntes bibliográficos sobre Raymundo Lulio*, plens de falsetats (14).

(1) També *Compendium artis generalis*. El nom d'*Art compendiosa* es llegeix en l'explicít.

(2) Números 66, 73, 98, del seu catàleg.

(3) *Un sermó inèdit del beat Ramon Llull sobre Sant Agustí*, en *Estudis Franciscans*, XLII (1930), pàgs. 493-496.

(4) Col. 1098.

(5) *Libro del Ascenso y Descenso del Entendimiento*, compuesto por... el beato Raimundo Lull mallorquín... Madrid, La Rafa, 1928, LXXIII + 200 pàgs.

(6) *Blanquerna, maestro de la perfección cristiana...* compuesto por el iluminado Doctor... B. Raimundo Lulio, Madrid, La Rafa, 1929, 2 voll.

(7) Per errada tipogràfica en la portada apareix la data 1755.

(8) Cfr. Recensió de J. Rubió en *Estudis Universitaris Catalans*, XIV (1929), pàg. 197.

(9) IV (1928), pàgs. 345-349. Discuteix el pròleg del Sr. Ovejero en quant aquest dona encara valor a l'art combinatòria lul·liana per a explicar el sistema científic del filòsof mallorquí.

(10) RAMÓN LULL, *The Book of the Beasts*, translated from the Catalan of... by E. Allison Peers, London, Burns Oates & Washbourne Ltd. [1927] VIII + 90 pàgs.

(11) RAMÓN LULL, *The Book of the Lover and the Beloved*, translated from the Catalan of... with an introductory Essay by E. Allison Peers, London, Society for promoting... Christian Knowledge [1928]. VIII + 106 pàgs. L'edició anterior, ja registrada en la nostra Crònica anterior era del 1923.

(12) RAMÓN LULL, *Thoughts of blessed... for Every Day*. Compiled by E. Allison Peers, London, Burns Oates & Washbourne Ltd. (1925), VI + 108 pàgs. + 1 lám.

(13) A propòsit de versions angleses, anotarem ací la recensió feta per J. Rubió en *Estudis Universitaris Catalans*, XII (1927), pàgs. 481-482 de *The Book of the Ordre of Chivalry*, llibre ja registrat en la nostra Crònica precedent.

(14) *Siete textos de Alquimia de Hermes, Alberto el Grande, Rogerio Bacon, Arnaldo de Villanueva, Raimundo Lulio, Paracelso y Sendivogius*. Con apuntes biográficos sobre dichos autores, prólogo y glosario del traductor. Versión española de Mario Martínez de Arroyo. Madrid, Escribano, 1930, pàgs. 92-118.

15. — ESTUDIS SOBRE L'OBRA LUL·LIANA. J.-H. Probst, *Ramon Lull, philosophe populaire catalan et franciscain* (1). Els treballs lul·lians de M. Probst es llegeixen sempre amb gust i amb profit. Ací, repetint en bona part observacions fetes en estudis anteriors, comenta les demostracions populars lul·lianes de la unitat de la ciència, el caràcter pràctic del misticisme de R. L., etc. «El gran Mistic català, esperit universal i complet, campió de la Unitat, predicador d'Amor i poeta, home d'acció inlassable, al qual les Històries de la Filosofia consagren algunes ratlles com per força, quan no el difamen i tot, fou no obstant, no ho oblidéssim pas, abans del Dant mateix, el gran filòsof popular del segle XIII.

Joan Avinyó, Prev., *La ideologia agustiniana Alma Mater del sistema científic lul·lià* (2). Les directives del sistema científic lul·lià són de filiació agustiniana: així la teoria del coneixement, el procediment del descens de l'enteniment, la valorització de l'argument dit de congruència. — Sobre aquest treball el Dr. Cebrià Montserrat publicà una recensió a *Criterion* (3).

Joan Avinyó, Pvre., també, en un article de la mateixa revista *Criterion* (4), s'ocupa de la *Il·lustració divina del Beat Ramon Llull i orígens de sa ideologia científica*. La il·lustració divina és afirmada en la Vida coetània. Quant als orígens d'aquella ideologia «els trobarem, no en la filosofia dels àrabs, sinó en ço que pertany a l'ascens de l'enteniment en Aristòtil, i en ço que pertany al descens en Plató. Demés, els orígens de l'aplicació de la dita teoria de l'ascens a la Filosofia i Teologia es troben en totes les planes de la ciència cristiana; i els de l'aplicació de la Teoria del descens, en alguns Doctors de l'Església, singularment en sant Agustí, sant Anselm, sant Bonaventura, en l'escola dels Victorins i d'altres».

També del mateix autor és el treball *Moderna visió del lul·lisme segons la ideologia dels neo-lul·listes moderns* (5), prologat per Pere Mr. Bordoy-Torrents. És un bon resum d'allò que Mn. Salvador Bové havia exposat en les seves obres sobre el Sistema científic lul·lià, sobre l'ascens i el descens de l'enteniment en l'opus de R. L. Aprofita també molt del P. Antoni Ramon Pasqual. — Vegeu una recensió detallada d'aquesta obreta publicada en *Estudis Franciscans* (6) i deguda, suposem, al P. Basili de Rubí, O. M. Cap. També en va aparèixer una altra en la revista mallorquina *La Nostra Terra* (7) firmada per B. F. P., i a ella es refereix segurament J. Bertran i Güell en una nota de *Criterion* (8). Així mateix Dom H. Bascourt se'n ocupà, tot fent remarcar algunes lleugeres inexactituds, en el *Bulletin de Théologie ancienne et médiévale* (9).

Les conferències donades pel senyor Font Puig a la Càtedra Ramón Llull, a què, al principi, ens hem referit, van ésser publicades, refoses, als *Anales de la Universidad de Murcia* (10) amb aquests títol i subtítols: *Ramon Lull. Polarización y Unificación (Observaciones preliminares sobre el factor psíquico. — I. En el orden del conocimiento. — II. En el orden metafísico. — III. En el orden estético. — IV. En el orden del amor. — Observaciones finales)*.

Josep Bertran i Güell ha estudiat les influències de R. L. sobre Descartes en tres articles publicats a *Criterion* (11), reunits després i completats amb notes en volum a part sobre el títol *Influències Lulianes en el sistema de Descartes* (12). No estem en grau de poder judicar a fons aquest treball, el qual, tanmateix, dona tot d'una la impressió d'haver estat redactat amb certa precipitació, després d'estudi un xic superficial del pensament lul·lià i amb un lleuger regust d'insuficiència. — Recordem una recensió d'aquest treball, tal com va aparèixer a *Criterion*, en *Collectanea Franciscana* (13) pel Caputxí P. Amadeu Teetaert.

Josep Ensenyat, en un article intítulat *Meditació d'estètica lul·liana* (14), fa algunes consideracions sobre l'esperit de la filosofia de R. L.

(1) *Criterion*, III (1927), pàgs. 182-210.

(2) *Estudis Franciscans*, XIII (1930), pàgs. 357-378.

(3) *Criterion*, VI (1930), pàg. 312.

(4) IV (1928), pàgs. 418-428.

(5) JOAN AVINYÓ ANDREU, prev., *Moderna visió...* Barcelona, Casa P. de Caritat, 1929, 120 pàgs.

(6) XLIII (1931), pàgs. 221-223.

(7) II (1929), pàgs. 313-314.

(8) V (1929), pàgs. 478-479.

(9) 1930, I, núm. 418.

(10) Año I, Curso 1930-31. Núm. 1.

(11) *Influència del Sistema combinatori de Ramon Llull sobre la Filosofia cartesiana: Criterion*, V (1929), pàgs. 449-460; VI (1930), pàgs. 60-75; *Orígens del Sistema Cartesià: VI* (1930), pàgs. 175-189.

(12) JOSEP BERTRAN I GÜELL, *Orígens de l'Idealisme filosòfic modern. Influències Lulianes en el sistema de Descartes*. Prefaci del Canonge A. Thierry... Barcelona, Galve [1930], 120 pàgs. En coneixem també una edició en castellà publicada contemporàniament a aquesta.

(13) *Bibliographia Franciscana* (1929-1930), núm. 193.

(14) *La Nostra Terra*, de Mallorca, III (1930), pàgs. 3-7.

De R. L. ha tractat de manera ben poc exacte, mancat de tota preparació bibliogràfica sobre la matèria, Vittorio Longo en uns articles sota el títol *Un originale filosofo medioevale. Raimondo Lull* (1). Ni val la pena que els comentem.

16. — En 1928 s'ha fet una nova edició del treball ja antic de Julià Ribera i Tarragó sobre els *Orígenes de la filosofia de Raimundo Lulio*, que aparegué per primera vegada en l'*Homenaje a Menéndez Pelayo* (2), i en el qual féu de R. L. un sufi cristià i mostrà les seves analogies amb Mohidí.

P. Sainz Rodríguez ha parlat breument de *Raimundo Lulio y sus relaciones con la mística semítica* i la transcendència del lul·lisme en la revista madrilenya *Investigación y progreso* (3).

No hem pogut veure un article d'Emil Ripert, *Ramon Lull, héros du mysticisme méditerranéen* publicat a *Sud Magazine* (4).

En la passada ressenya ens havia passat per alt un article — d'altra banda insignificant — de F. Matheu, *Ramon Lull y Sant Francisco Xavier* (5), on el famós sonet *No me mueve mi Dios para quererte* és confrontat amb el vers del *L. d'Amic e Amat*, que comença: «Encontrà l'amic son amat e veé-lo molt noble e poderós...».

17. — Encara que no tractem de registrar tot allò que es publica sobre R. L. en l'interior d'obres no dedicades especialment a estudiar la seva vida o producció, cal que de tant en tant fem alguna excepció sobre tot si es tracta de capítols o pàgines d'una certa importància. És per això que hem de recordar la part dedicada al nostre autor en dues grans obres alemanyes d'història de la filosofia com són la del Dr. Prantl sobre història de la lògica a l'Occident (6) i el magnífic repertori del Dr. Geyer sobre la filosofia patristica i escolàstica (7), de les quals s'han publicat durant aquest lapse de temps noves edicions. En la primera es passa revista a tots els tractats lul·lians interessants en matèria de lògica amb una bona exposició de l'*Ars magna* i altres *Artes*. Llàstima que l'il·lustre autor no estigués més al corrent de la bibliografia lul·liana. No s'hi esmenta, per exemple, l'edició de la *Lògica d'Algarzèll*, publicada per J. Rubió en l'ANUARI. La segona està molt més documentada — bé que sigui de caràcter més general — sobre la vida i obres del gran mallorquí. — Així mateix convé no deixar oblidat el nom de T. Carreras i Artau autor d'un volum en què va aplegar la matèria, en part llegida en una Conferència sobre la història del pensament filosòfic a Catalunya, treball seguit d'altres assaigs de filosofia (8). L'autor coneix des de fa dies l'obra de R. L., a la qual dedica ací pàgines ben interessants exposades amb claretat. Fa veure el fons místic d'aquella filosofia, el seu caràcter accessori racionalista; estudia el criticisme del filòsof mallorquí, la significació del seu idealisme, el desenvolupament ulterior del pensament lul·lià en diverses direccions.

18. — En l'article: Samuel ab Algaida O. M. Cap., *Christologia Lulliana seu de motivo incarnationis doctrina B. Raymundi Lull* (9) són aplegats diversos textos de R. L. referents a l'Encarnació.

Sabem que el P. Andreu de Palma de Mallorca, O. M. Cap., tractà de *La Concepció de Maria Immaculada segons el Beat Ramon Lull* en un article d'una revista local que no hem vist (10).

19. — Citarem ací l'article de M. Grabmann, *Der lateinische Averroismus des 13. Jahrhunderts und seine Stellung zur christlichen Weltanschauung* (11) per la interessant referència a R. L. com destacat contradictor de l'Averroïsme.

(1) *Ars Italica*, Rivista Mensile di cultura... Torino, XIV (1926), pàgs. 137-144, 188-203.

(2) *Homenaje a Menéndez y Pelayo... Estudios de erudición española con un prólogo de D. Juan Valera*, Madrid 1899, II, pàgines 191-216. Ara publicat en: JULIÀ RIBERA Y TARRAGÓ, *Disertaciones y opúsculos...* Con una introducción de Miguel Asín Palacios, I (Madrid 1928), pàgs. 151-179.

(3) I (1927), pàgs. 20-21. Es tracta d'un capítol de l'obra *Introducción a la historia de la literatura mística en España*, Madrid, Editorial Voluntad [1927]. Vegeu pàgs. 185-189. Demés hi ha afegida bibliografia lul·liana, pàgs. 205-209. — En l'estudi de Miguel Asín Palacios, *El Místico murciano Abenarabi (Monografías y Documentos). Su teología y sistema de Cosmos*, publicat al *Boletín de la Real Academia de la Historia* (XCII, 1928, pàgs. 654-751) sorprèn l'analogia d'una alegoria teològica del *L. de civitate Mundi* de R. L. amb un altre del místic murcià islamita (vegeu pàg. 666).

(4) Numéro spéciale sur les Baléares, 16 avril 1931, pàgs. 14-15.

(5) *Catalana*, VIII (1925), pàgs. 329-330.

(6) CARL PRANTL, *Geschichte der Logik in Abendlande*, III (Leipzig, Gustav Fock, 1927); xviii. Abschnitt, Raimundus Lullus (pàgs. 145-177).

(7) BERNHARD GEYER, *Die patristische und scholastische Philosophie*, Elfte, neubearbeitete... Auflage, Berlin, E. S. Mittler & Sohn, 1928 (*Friedrich Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie Zweiter Teil*). Vegeu sobre R. L. principalment pàgs. 447-449, 457-462, 758-759.

(8) TOMÁS CARRERAS I ARTAU, *Introducció a la història del pensament filosòfic a Catalunya i cinc assaigs sobre l'actitud filosòfica*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1931. Sobre R. L. vegeu, sobretot, les pàgs. 39-61.

(9) *Collectanea Franciscana*, I (1931), pàgs. 145-181.

(10) En la revista de Valls *Estel Marí*, desembre, 1929.

(11) *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil.-hist. Abteilung, 1931, Heft. 2.

20. — Andreu de Palma de Mallorca, O. M. Cap., *Les idees jurídiques lul·lianes* (1). L'autor s'ha dedicat especialment a aquesta matèria que domina. Ja en la ressenya lul·liana de l'ANUARI anterior, citàvem altres treballs seus similars. Ací dona uns fragments d'una obra que està preparant, relatiu al Dret Canònic, segons la síntesi de l'*Arbre Apostolical*, i el sistema jurídic-social del *Blanquerna*, que fra Andreu va resumint. — Del mateix autor: *La Doctrina jurídica i el sistema de Dret internacional de Mestre Ramon Lull* (2). Hom hi troba aplegades notícies sobre totes les obres lul·lianes de caràcter jurídic, capítols i passatges d'altres obres de R. L. i les idees lul·lianes d'aquell caràcter, ben sistematitzades per l'autor. — Mariano Puigdollers y Oliver, *Doctrinas pacifistas de Raimundo Lulio en su relación con la comunidad internacional* (3). Conferència que l'autor, professor de la Universitat de València, hi havia donat en 1926. Hi són indicades aquelles doctrines pacifistes segons el *Blanquerna*. L'autor dona abans unes notes superficials, i no exemptes d'errors greus, sobre R. L., la seva personalitat, època i influències. — R. d'Alòs-Moner, *Idees lul·lianes de comunitat universal* (4): Consideracions a base de textos trets del *Blanquerna*.

21. — Tenen un valor ben escàs les pàgines que són dedicades a R. L. en l'Apèndix que hi ha al capdavant de l'opuscle on es contenen unes conferències del Dr. Joaquim Vellvé Cusidó, sobre els orígens i evolució de la Química (5). Ultra una biografia insignificant s'hi dona un extret de la coneguda obra de J. R. Luanco sobre R. L. considerat com alquimista (6). — Ben poc exacte és així mateix i, el que és pitjor, conté errades de consideració la biografia dedicada a R. L. home de ciència, un discurs del Dr. J. Goyanes, publicat per l'«Asociación Española para el Progreso de las Ciencias» (7).

22. — La figura de R. L., en qualitat preferentment de missioner, ha estat presentada amb molta simpatia i alhora molt ben enfocada pel jesuïta P. Charles en *Les Dossiers de l'Action Missionnaire* (8) de Lovaina.

Altre treball sobre l'aspecte missioner de R. L. ens l'ha donat Berthold Altaner amb *Glaubenszwang und Glaubensfreiheit in der Missionstheorie des Raymundus Lullus* (9). L'il·lustre autor estudia amb molta simpatia les teories missionals de R. L. més o menys alterades al llarg de la seva vida. La síntesi del treball del Dr. Altaner — que ell subtitula contribució a la història de la idea de tolerància — segons la recensió-resum que se'n va publicar en *Estudis Franciscans* (10) pot reduir-se a això: «Lull examinà quin era el millor mètode d'apostolat de l'Església, i reconegué més que ningú la deficiència de la teoria i de la pràctica d'aquell temps. Reprovà fortament la guerra religiosa com a mitjà de propaganda catòlica i l'emprament de la força, en general, com mitjà imperfecte moralment i ineficax pedagògicament. Volia el Doctor Il·luminat l'adopció del sistema seguit al començament de l'Església i la predicació lliure per homes sants ben disposats al martiri. La consideració envers les persones i les idees del temps el feren cedir un xic últimament i el feren ésser inconseqüent. Amb tot i això, Ramon Lull és el precursor d'una nova teoria missional que estima la llibertat moral i confia en la força de la gràcia divina i de la veritat cristiana. Malgrat els defectes i inseqüències anotats, tenim de sobres motiu i deure de glorificar la clara virtut del gran Missioner català».

El P. Valentín Villalba, C. M. F., es va ocupar de R. L., també preferentment en el seu aspecte missional, en un article intítulat *El Beato Ramón Llull (1235-1315)* a la *Revista de la Exposición Misional Española* de Barcelona (11). — Ramon Roquer, Pbre.: *Ramón Llull misionero y misionero*, una de les vàries conferències de tema lul·lià que tingueren lloc en ocasió de la setmana missional organitzada llavors de l'Exposició Internacional de Barcelona; va ésser publicada en *Bibliotheca Hispana Missionum* (12). — Es probable que el mateix caire de la perso-

(1) *Estudis Franciscans*, XLIII (1931), pàgs. 177-189.

(2) Art. de la *Miscel·lània Patxot*, *Estudis de Dret públic*, Barcelona, 1931, pàgs. 407-432.

(3) *Anales de la Universidad de Valencia*, VI (1925-26 [1927]), pàgs. 208-222.

(4) *Miscel·lània Patxot*, pàg. 35-47.

(5) JOAQUÍN VELLVÉ CUSIDÓ, *Apunte sobre los orígenes y evolución de la Química*, Barcelona, 1927, pàgs. 77-88 i cf. 27.

(6) JOSÉ RAMÓN DE LUANCO, *Ramón Lull (Raimundo Lulio) considerado como alquimista*, Barcelona 1870.

(7) ASOCIACIÓN ESPAÑOLA PARA EL CONGRESO DE LAS CIENCIAS. *Duodécimo Congreso celebrado en la ciudad de Barcelona del 20 al 27 de Mayo de 1929*. Tomo I. Madrid 1929: *Discurso inaugural por el Doctor J. Goyanes*. S'hi dediquen a R. L. les pàgines 21-24.

(8) P. CHARLES, S. J., *Raymond Lulle. Dossiers de l'Action Missionnaire*, 2e année, n.º 11. Août 1928. Partie historique, número 6. 4 pàgs. Sabem que es va reproduir en la *Semaine religieuse de Paris*, desembre 1928.

(9) *Historisches Jahrbuch*, XLVIII (1928), pàgs. 586-610.

(10) XLI (1929), pàgs. 381-382.

(11) Barcelona 1929, pàgs. 658-662.

(12) Barcelona, 1930, II, 265-278.

nalitat de R. L. sigui el que hagi tingut en compte Choquet en l'obra *Un apôtre du XIIIe siècle* (1) que no hem pogut veure. — Tampoc no ens ha estat possible de consultar fins avui un llibre de D. Barry sobre el *Bl. B. Lull. Missionary, Mystic, Martyr* (2), que, per referència que en tenim, s'ocupa de la doctrina mística i missional de R. L. (3).

23. — Joan Avinyó, Pvre., *L'heterodòxia lul·liana encara?* (4). Defensa fervorosa de l'ortodòxia de R. L. Explicació del que cal entendre per *raons necessàries* en les seves obres.

Es llegeix amb gust un article sobre *L'actualité de Raymond Lulle* del Prof. E. Allison Peers (5).

Citarem encara l'article, sense cap valor científic, inexacte — el registrem ací solament a títol de curiositat — que Josep Gyra dedica al nostre R. L. en un volum seu, aparegut al Caire, l'any 1929, i escrit en llengua àrab sobre la història de l'ensenyament d'aquesta mateixa llengua a Europa. (تاريخ دراسة اللغة العربية بأوروبا)

Dos Sermons lul·lians inèdits de Moss. Costa i Llobera han estat exhumats per Mn. Antoni Pons (6). Foren predicats a Sant Francesc de la Ciutat de Mallorca en 1892 i 1893 i com totes les obres de l'insigne home de lletres i bon lul·lista mallorquí es llegeixen amb interès.

Sota el títol de *Comentaris lul·lians moderns. Ramon Lull a Palma*, J. P[ons] i M[arquès] dona la traducció d'un fragment d'una obra de H. Ellis on es parla de R. L. (7).

No sabem en quin lloc col·locar, perquè no ens ha estat possible de veure'l, un article de Mn. S. Galmès sobre *L'Œuvre de Ramon Lull*, publicat a *Sud Magazine* (8).

24. — HISTÒRIA DEL LUL·LISME. L'erudit canonge valencià J. Sanchis Sivera en un seu interessant article intitulat *Bibliologia valenciana medieval* (9) publica una bona col·lecció d'inventaris del segle xv. N'extraiem les següents dades per a la història de la fortuna de R. L. En 7 de juliol de 1402 els cartoixans de Valldemosa a Mallorca rebien gran còpia de llibres de llurs germans d'hàbit de Portaceli. Entre aquests llibres figuraven els següents tractats lul·lians: *De probatione articulorum fidei*, *Questiones super libros sententiarum et Ars confitendi*, *Art brevis et Art retorica*, *De ascensu et descensu intellectus*. Martí Doverona, rector de Foyos, tenia entre els seus llibres, segons inventari de 30 gener 1416, aquestes obres de R. L.: *La suma den Lull apellat arbre de Sciència*, *Art general ultima*, *Gramatica e logica de luyll*, i potser encara algun altre.

Extraiem de la gran obra d'Arturo Farinelli *Viajes por España y Portugal* (10), que tantes fonts d'informació conté, no aprofitades encara entre nosaltres, les següents notícies sobre un italià devot de l'Art de R. L. Aquest era Virgilio Bornati, el qual en 1453 venia cap a les nostres parts duent una missió secreta de la Cort romana i dirigit a Mallorca *pro arte generali magistri Raymundi Lulli habenda*. Devés 1458 era a Mallorca on es va deturar vint dies per escoltar-hi «Giovanni Luppato», qui explicava els principis de l'Art General de R. L. Aquestes notícies són reportades per Farinelli, d'uns articles publicats a Itàlia sobre el tal Virgilio Bornato o Bornati, gran viatjador, del qual parla G. Pico della Mirandola en una de les seves cartes. Quant a Joan Llobet, barceloní, se sap que en 1449 obtenia d'Alfons el Magnànim un privilegi d'ensenyar les

(1) Rabat, Imp. Coloniale, 1929, 64 pàgs.

(2) London, C. T. S., 1931.

(3) La figura de R. L. com missioner, hem dit al principi, és cada dia més objecte d'estudis per part de catòlics i de protestants, de tal manera que hi ha tota una literatura referent al gran mallorquí com apòstol dels mahometans. — Ací tenim l'avinentesa de recordar una conferència del P. Leturia S. J., donada a Barcelona el 28 de setembre del 1929 en ocasió del Congrés Nacional de Missions. Hi féu esment especial de R. L. com iniciador de la Missiologia i creador d'aquesta ciència, que hom té per moderníssima. Vegeu aquesta conferència en *Razón y Fe*, Madrid, LXXXIX (1929): *Necesidad de fomentar el estudio histórico de las misiones en España* (pàgs. 97-121); sobre R. L. les pàgs. 111-116. — No oblidéssim tampoc com en l'Encíclica *Rerum Orientalium* de 8 setembre 1928, el Pontífex Pius XI feia el següent elogi de R. L.: «home d'extraordinària erudició i pierat, amb la vehemència pròpia del seu caràcter, demanà i obtingué dels nostres predecessors Celestí V i Bonifaci VIII moltes coses, algunes d'elles ben atrevides per aquells temps, referents a la manera de tractar els afers i els estudis orientals, la direcció dels quals volia que fos encomanada a un Cardenal. Demanava també que es treballés assiduament en les missions encaminades a la conversió dels tàrtars, sarraïns i altres infidels, i al retorn dels cismàtics a la unitat de l'Església. Però més solemne i digne d'especial esment és el decret que inspirat, segons diuen, pel mateix Ramon Lull, va promulgar el nostre predecessor Clement V en el Concili de Viena, en el qual veiem com una performance del nostre Institut Oriental...» (trad. de *El Bon Pastor*).

(4) *Criterion*, VII (1931), pàgs. 166-174.

(5) *La Revue de Catalogne*, Marsella, I (1929), pàgs. 8-14. Trad. d'Emile Carbon.

(6) *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, XXI (1926-27), pàgs. 359-361; XXII (1928-29), pàgs. 1-3, 13-25, 36-40, 49-51.

(7) Cap. 7 de Havelock Ellis, *The Soul of Spain*, London 1911: *Bolletí de la Soc. Arq. Lul.*, XXII (1928-29), pàgs. 305-310, 340-344.

(8) Núm. citat, pàgs. 16-17.

(9) *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, III (1930), pp. 32-56, 81-132.

(10) ARTURO FARINELLI, *Viajes por España y Portugal. Suplemento al volumen de las Divagaciones Bibliográficas* [1921], Madrid, 1930 (Junta para ampliación de Estudios e Investigaciones científicas. Centro de Estudios Históricos), pàgs. 34-35.

doctrines lul·lianes i que començà l'edificació de la capella on havia d'ésser dipositat el cos de R. L. Era ja difunt en 24 maig del 1460.

En la nostra anterior ressenya del moviment lul·lià, en nota, ens reservàvem per avui de parlar d'una de les millors contribucions publicades en aquests darrers anys, per a la història del lul·lisme més enllà de les fronteres de la pàtria. Es tracta d'un article publicat ja en 1924 — arribava a les nostres mans molt més tard — pel professor italià Santino Caramella sobre un poeta genovès, Bartolomeo Gentile Fallamonica (...1469 1511...) (1). El Fallamonica és autor d'un poema sense títol, conegut però, amb el nom de *Canti*, obra escrita a principis del segle XVI: «vasta enciclopèdia, en tercines, de tot el sistema de la realitat pel qual l'autor ha transcorregut, darrera la guia sapient de Ramon Llull el seu Virgili». D'aquesta visió del poeta genovès, en la qual es barreja la influència del Dant amb la de R. L., el Prof. Caramella dona un resum prou detallat perquè hom pugui fer-se cabal d'aquesta obra més curiosa que veritablement interessant (2), i del fet que conegués suficientment el nostre Llull. I és perquè, segons ens diu Caramella, se sap que l'autor estigué llarg temps a la Península, on escrigué «una corona de sonets italians sobre *Ecce homo* que l'atenció dels contemporanis va recollir ben aviat en un famós Cancionero del 1520». Efectivament, hi són aquests sonets atribuïts a un tal Berthomeu Gentil, que es pot identificar amb el poeta genovès. A aquestes notícies ens cal afegir, per la nostra banda, que aquest personatge deu ésser aquell Bartholomeus Gentil, mercader, *ex Januensium civitate exorto in Valentina enim degenti inclita civitate* que sufragava les despeses de dues edicions lul·lianes valencianes de 1506 i 1510 en les quals li són dedicades sengles epístoles encomiàstiques. Això acaba d'explicar el seu lul·lisme; i per altra banda comprenem bé com el suposat Berthomeu Gentil que va ésser considerat per algú com català o valencià que escrivia en llengua italiana — cosa tanmateix que no fora meravellosa per a aquells temps —, era un italià habitador de València.

Llegim en un treball de Fidel de Moragas sobre l'antic Estudi de Valls (3), que l'any 1512 trobant-se aquell Estudi sense mestre es van presentar dos individus, un d'ells religiós, i s'oferiren a la Universitat per a llegir gramàtica i filosofia «de la ciència de mossen Llull». El Consell encomanà als Jurats la resolució de l'afer, que no sabem com va acabar.

25. — E. Fajarnés Tur en la *Revista de Menorca* ha transcrit un bon nombre de documents per a la història del culte a R. L. a la illa de Mallorca, tots copiats de l'Arxiu Municipal de la Ciutat, en bona part coneguts (4) i àdhuc publicats. Veus ací els seus articles per ordre cronològic de publicació: *La mata escrita, junto a la cueva del Beato R. Lulio, en el Monte de Randa (1786)* (5). Providències preses per l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca (docs. de l'arx. mun., anys 1792, 1796) per a la conservació d'aquella planta tinguda com miraculosa. — *Sobre una pintura de R. Llull que havia en el Monasterio de Poblet (1777)* (6). Altre document de l'arxiu municipal de la Ciutat de Mallorca, això és uns poders del Consell a favor del P. Guillem Riera, abat del Monestir de La Real perquè faci una informació relativa a aquella pintura. Aquests poders són iguals a altres que es feren cap als mateixos dies a favor de Tomàs Voltes, de Montblanch, que ja coneixíem segons document de l'arxiu nacional de Madrid, publicat per Joan Pons i Marquès (7). — *Supresión del culto del B. R. Lulio en el convento de Minimos de Muro, de Mallorca, 1776* (8). — *Diez y seis cartas de los jurados de Mallorca sobre la vida y milagros del Beato R. Lull (siglo XVII)* (9). Relatives a les gestions que es feien per aquells dies a Roma per a obtenir la canonització de R. L. Són dels anys 1606 a 1626 quan eren síndics i procuradors de la causa a la Ciutat Eterna fra Antoni Busquets i fra Antoni Riera. — *Sobre la impresión de las obras de R. Lulio, en Maguncia, del compilador de las mismas doctor Salzinger, 1726, 1728-1736* (10).

(1) S. CARAMELLA, *Bartolomeo Gentile Fallamonica (Contributo alla storia del lulismo nei primordi del cinquecento)*. Forma part de la Miscel·lània *Dante e la Liguria* (Milano, Treves 1924): *Parte seconda. Liguri imitatori e studiosi di Dante*, pàgines 127-176.

(2) Sola edició completa, avui molt rara, és la següent: *Canti di Bartolomeo Gentile Fallamonica poeta genovese del secolo xv*, Gènova, 1877.

(3) FIDEL DE MORAGAS, *L'estudi de Valls en Estudis Universitaris Catalans*, XII (1927), pàgs. 467-472.

(4) VEIGU J. AVINYÓ, *Catàlech de documents lulians en Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VI (1911-12); en pàgs. 416-420 dona la llista dels acords de l'Ajuntament de Palma de Mallorca durant el segle XVIII relatius a R. L.

(5) *Revista de Menorca*, XXIV (1929), pàgs. 98-104.

(6) *Ibid.*, pàgs. 151-153.

(7) *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, XIX (1923), pàgs. 263-264. — Vegeu la nostra anterior Ressenya del moviment lul·lià dels anys 1921-1926.

(8) *Revista de Menorca*, XXIV (1929), pàgs. 308-311.

(9) *Ibid.*, pàgs. 364-377.

(10) *Ibid.*, pàgs. 168-171.

La Causa Pia Lul·liana i l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca fan constar el seu agraïment envers l'elector Carles Felip i envers Salzinger per l'edició maguntina de la qual enviaren uns volums (havien d'ésser els tres primers), per la tramesa d'un retrat de l'elector a la Universitat literària de Mallorca i, en general, per la protecció donada al lul·lisme. Hom acorda enviar relíquies del Beat (tres documents de 1726, 1728 i 1736). Així mateix l'Ajuntament acorda (1728) trametre dos-cents pesos per a manteniment dels cinc religiosos franciscans que havien anat a Magúncia a estudiar-hi la ciència lul·liana sota el mestratge de Salzinger. Almenys els documents de 1728 ja eren coneguts (1). — *Desacato a Raymundo Lulio en la iglesia de Valldemosa (1773)* (2). És un episodi ja conegut de les lluites a Mallorca entre els devots de R. L. i els contraris a donar-li culte. El Dr. Mateu Gelabert, en la *Revista Luliana* (3) havia publicat en part quatre documents que es refereixen a les reclamacions fetes per l'Ajuntament de la capital de Mallorca. — *Trabajos en España, contra la ciencia y doctrina de R. Lull, siglo XVIII* (4). Diversos episodis que palesen la persecució de què fou víctima la memòria i el culte de R. L. a Mallorca sota el govern del bisbe Juan Díaz de la Guerra. Són documents de 1774, 1777, 1786. Un altre de 1795 fa referència a uns greuges inferits a la memòria del mateix Beat al Seminari Conciliar de Sigüenza, diòcesi a la qual aquell bisbe havia estat traslladat. També aquests documents havien estat coneguts per Mateu Gelabert, qui havia posat bé de relleu i amplament aquest aspecte antilul·lià del govern del prelat susdit (5).

A. Monzó Nogués ha donat a conèixer un epistolari inèdit de l'acèrrim antilul·lista marquès de la Romana adreçat a Gregori Mayans i Siscar (6), on hi ha algunes referències a la *contienda lulista* durant els anys 1761 i 1762. Es llàstima que únicament se'n donguin alguns extrets.

El P. Gaiffier, en la seva esmentada edició del text llatí de la *Vita* coetània publica, en apèndix, dues cartes interessants que cal afegir a l'epistolari donat a conèixer pel Dr. Adam Gottron entorn de l'edició de les obres de R. L. a Magúncia (7). Aquestes dues cartes foren creuades entre el Bollandista P. Conrad Janning i l'elector Joan Guillem en 1710, per tant abans dels primers treballs que coneixíem fins ara relatius a la preparació de la gran edició projectada per Salzinger. En aquell any 1710, doncs, el bibliotecari Joan Büchels havia estat a Anvers tramès per l'elector per tal de començar els treballs preparatoris de l'edició de les obres de R. L., del qual Joan Guillem es diu deixeble.

Notes interessants per al lul·lisme, ja conegut, de Gaspar Melchor de Jovellanos es troben en el seu *Diario*, escrit quan era pres el castell de Bellver, publicat parcialment per J. Llabrés Bernal en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* (8). Hi són freqüents les referències a lectures d'obres de R. L.

De fra Ramon Strauch, bisbe de Vic (1816-1823), que fou devot lul·lista, ha tractat en un treball de la revista *Criterion* (9) el P. Samuel d'Algaida, el qual dóna nota d'alguns mss. inèdits sobre filosofia i teologia lul·lianes a la Biblioteca del Museu Episcopal de Vic.

26. — VARIA. *Le Docteur Illuminé* és el títol d'una novel·la que el Dr. Lucien-Graux (10) ha dedicat a R. L., després d'haver estat a Mallorca, on volgué documentar-se àmpliament. Tanmateix el R. L. que ens hi pinta és ben diferent del que coneixem per la història i per les seves obres. Ens varem ocupar d'aquest llibre en una recensió a *La Paraula Cristiana*, i així no ens cal ara insistir sobre les falsificacions de diversa mena que es troben en les seves pàgines (11).

(1) Vegeu, entre altres: A. GOTTRON, *L'edició Maguntina de Ramón Lull*, pàgs. 76-77.

(2) *Revista de Menorca*, XXV (1930), pàgs. 65-74.

(3) II (1903-1904), pàgs. 291 i ss.

(4) *Revista de Menorca*, XXV (1930), pàgs. 273-282.

(5) *Revista Luliana*, III (1903-1905), pàgs. 45-47, 49-51, 194-199, 237-244 — Vegeu també Avinyó, *Història del Lulisme*, Barcelona 1925, pàgs. 605 i ss.

(6) *Cartas de Don Pedro Caro y Maza de Lizana, Marqués de la Romana, a Don Gregorio Mayans y Siscar* por Andrés Monzó Nogués, seminarista, en els *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, I (1928), pàgs. 123-142.

(7) A. GOTTRON, op. cit.

(8) XXII (1928-29), pàgs. 373-382, XXIII (1930-31), pàgs. 21-29, 75-79, 124-128, 148-152, 173-176, 187-191: *Diario de Don Melchor de Jovellanos en el castillo de Bellver*. Aci es transcriu l'epistolari del període que va de 6 juliol a 24 gener 1807. La part anterior des del 20 febrer havia estat publicada per Gabriel Llabrés en la *Revista de Huesca*.

(9) P. Samuel d'Algaida, O. M. Cap.: *Fra Ramon Strauch, fra Menor i bisbe de Vic*, *Criterion*, X (1930), pàgs. 305-311.

(10) Dr. LUCIEN-GRAUX, *Le Docteur Illuminé. Roman*. Paris, Arthème Fayard et Cie., MCMXXVII, 2 ff + 420 pàgs.

(11) Vegeu *La Paraula Cristiana*, VI (1927), pàgs. 179-180.

ÍNDIX

BIBLIOTHEQUES
I COL·LECCIONS LUL·LIANES

- Barcelona, ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ, 10.
 Barcelona, BIBLIOTECA DE CATALUNYA, 2.
 Cambridge, BIBLIOTECA DEL CORPUS CHRISTI COLLEGE, 3.
 Ciutat del Vaticà, BIBLIOTECA VATICANA, 2.
 Foyos, BIBLIOTECA DE MARTÍ DOVERONA, 24.
 Londres, BRITISH MUSEUM, 3, 9.
 Londres, LLIBRERIA E. P. GOLDSCHMIDT, 6.
 Madrid, BIBLIOTECA NACIONAL, 2.
 MARQUÈS DE SANTILLANA, Biblioteca del, 2.
 Milà, BIBLIOTECA AMBROSIANA, 5, 11, 12.
 Munic, BIBLIOTECA DE L'ESTAT, 11.
 Munic, LLIBRERIA JACQUES ROSENTHAL, 6.
 Oxford, BIBLIOTECA DEL CORPUS CHRISTI COLLEGE, 3.
 Oxford, BIBLIOTECA DEL SAINT JOHN'S COLLEGE, 3.
 Oxford, BODLEIAN LIBRARY, 3.
 Palma de Mallorca, ARXIU MUNICIPAL, 25.
 Palma de Mallorca, BIBLIOTECA PROVINCIAL, 11, 12.
 París, BIBLIOTECA DE L'ARSENAL, 3.
 París, BIBLIOTECA DEL DR. LUCIEN-GRAUX, 7.
 París, BIBLIOTECA DE SANTA GENOVEVA, 3.
 París, BIBLIOTECA MAZARINA, 3.
 París, BIBLIOTECA NACIONAL, 2, 8, 9, 10.
 París, LLIBRERIA E. NOURRY, 6.
 Portaceli, BIBLIOTECA DE LA CARTOIXA, 24.
 Reims, BIBLIOTECA DEPARTAMENTAL, 12.
 Valldemosa, BIBLIOTECA DE, 24.
 Vic, BIBLIOTECA DEL MUSEU EPISCOPAL, 25.

TEXTOS LUL·LIANS

- De adventu Messiae*, 12.
L. de agentia Dei, 12.
L. Alkindi (apòcrif), 5.

- L. d'Amic e Amat*, 3, 11, 16; en llatí, 5; en anglès, 13.
L. de acquisitione Terrae Sanctae, 12.
Apostrofe, Apostrophe, De probatione articulorum fidei, 2, 24.
Arbre de ciencia, 11, 24; *Arbre apostolical*, 20.
Arbre de filosofia d'amor, 2.
Ars brevis, 4 nota, 24.
Ars brevis respondendi ad quamlibet questionem.—V. *Ars inventiva veritatis*.
Ars brevis de inventione mediorum juris civilis, 3.
Ars compendiosa.—V. *Brevis practica tabulae generalis*.
Ars confitendi, 24.
Ars divina, Ars Dei, 3.
Ars generalis, 6.
Ars inventiva veritatis, 2.
Ars magna, 1, 17.
Ars magna predicationis, 12.
Ars transmutatoria (apòcrif), 3.
De ascensu et descensu intellectus, 24; en espanyol, 13.
Art general ultima, 24.
Art retorica, 24.—V. *Rhetorica nova*.
De auditu kabbalistico (apòcrif), 8.
L. d'Ave Maria, 11.
L. de les Bèsties, en anglès, 13.
Blanquerna, 5, 11, 20; en espanyol, 13.
De bono et malo, 12.
Brevis declaratio artis generalis, 6.
Brevis practica tabulae generalis, Ars compendiosa. Compendium artis generalis, 6, 12 nota, 20.
Cent noms de Dieu, 2, 5.
L. de centum signis Dei, 3.
La Clavicula (apòcrif), 14.
Collectanea concernentia vitam et scripta Raymundi Lulli, 2.
La Conquête de Mallorca (apòcrif), 5.
De consideratione quintae essentiae (apòcrif), 3.
L. de consilio, 3.
L. de consolació d'ermità, Diàlogo entre Raymundo Lulio y un ermità, 2.
L. contemplationis, 5.
L. de demostracions, L. mirandarum demonstrationum, 11.
Desconort en espanyol: *Desconsuelo*, 5.
Diàlogo entre Raymundo Lulio y

- un ermità*.—V. *L. de consolació d'ermità*.
Dialogus Raymundi Christiani et Homeri Serraceni.—V. *L. Disputationis Raymundi*...
Disputatio heremite et Raymundi super aliquibus dubiis sententiarum magistri Petri Lombardi, 3.
L. disputationis Raymundi Lulli christiani et Homeri sarraceni, 3.
Disputatio quinque hominum sapientum, 6.
Doctrina Pueril, 2.
De duobus actibus finalibus, 12.
De duodecim syllogismis, 12.
Electorium Magnum de Thomas le Miesier, 9.
Elucidatio secretorum. I. *Experientia Lulli*, 8.
De esse Dei, 12.
Excerpta ex Raymundi Lullii tertia distinctione libri qui de quinta essentia nuncupatur, 3.
De exemplo unissime unitatis et volissime voluntatis, 12.
Felix.—V. *L. de meravelles*.
L. de fine, 12.
Gramatica e logica de Luyll, 24.
L. del gentil, 10.
Hores de Santa Maria, 2.
Ianua Artis, de Pere de Gui, 5.
Improbationes errorum Averrois, 12.
De inventione maiore, 12.
L. de laudibus B. V. Marie, 8.
Lectura artis que Brevis practica tabule generalis intitulata est, 12.
Lectura super figuras artis demonstrative, 3.
Nova logica, 6.
Logica en rims, Logica d'Algatzell, 5, 17.
L. de medicinis secretis (apòc.), 3.
Libre de Meravelles, Felix, 11.
L. de militia.—V. *L. d'orde de cavalleria*.
L. de mil proverbis, 11.
L. de modo applicandi novam logicam ad scientiam iuris et medicinae, 12.
L. de modo convertendi infideles, 12 nota.
De nominibus divinarum personarum, 12.
L. de novis fallaciis, 3.
L. d'oració, 2.

L. d'orde de cavalleria, 5; *The Book of the Ordre of Chivalry*, 13 nota.
Lo Peccat de n'Adam, 5.
L. de perversione entis removenda, 3.
De potestate divinarum rationum, 12.
De probatione articulorum fidei. — V. *Apostrofe*.
De probatione quod in Deo sint tres persone, 12.
Proverbis. — V. *L. de mil proverbis*.
Proverbis d'ensenyament, 11.
Proverbis de Ramon, 11.
Proverbis de regiment, 11.
Questiones super libros sententiarum, 24.
L. quintae essentiae sive de metallorum transmutatione (apòc.), 3.
Rhetorica nova, 1.
De secretis naturae et quintae essentiae (apòcrif), 3.
Sermó lul·lià sobre sant Agusti, en llatí, 12.
Tabula artis generalis, 6.
L. Teliff (apòcrif), 5.
Testamentum antiquum, 3, 4; *Testamentum antiquum*, 8; versió francesa (?), 7.
Thoughts of blessed Ramon Lull for Every Day, recopilats per E. A. Peers, 13.
Vida coetania de R. L. per l'anònim, textos llatí, català i anglès, 9.

NOMS QUE INTERESSEN LA BIBLIOGRAFIA I LA HISTÒRIA LUL·LIANES

ALÒS-MONER, R. d', 1, 8 nota, 20.
 ALTANER, Berthold, 22.
 AMAT [alias LLULL], Pere, 10.
 ANDREU DE PALMA DE MALLORCA, O. M. Cap., 18, 20.
 ANTONIO, Nicolàs, 12.
 ASÍN PALACIOS, Miguel, 16 nota.
 AVINYÓ, Joan, 13, 15, 23, 25 nota.
 BARRY, D., 22.
 BASCOUR, H., 5, 15.
 BASILI DE RUBÍ, O. M. Cap., 15.
 BATISTA I ROCA, J. M., 3.
 BERTRAN I GÜELL, Josep, 15.
 BOHIGAS, Pere, 3.
 BORDOY-TORRENTS, P. M., 15.
 BORNATI, Virgilio, 24.
 BOVÉ, Salvador, 15.

BÜCHELS, Joan, 25.
 BUSQUETS, fra Antoni, 25.
 CARAMELLA, Santino, 24.
 CARBON, Emile, 23.
 CARLES FELIP, Elector palatí, 25.
 CARRERAS I ARTAU, Tomàs, 1, 17.
 CASTELLVELL, Guillerma, 10.
 CASTILLO, O. M. Jaime, 9.
 CHARLES S. I., P., 22.
 CHOQUET, 22.
 CIROT, G., 9.
 COSTA I LLOBERA, M., 23.
 CUSTURER S. I., Jaume, 2.
 DESCARTES, 15.
 DÍAZ DE LA GUERRA, Juan, 25.
 DOMÍNGUEZ BORDONA, J., 2.
 DOVERONA, Martí, 24.
 DURAN, Estanislau, 5, 8.
 ELLIS, H., 23.
 ENSENYAT, Josep, 15.
 ENTWISTLE W. J., 9.
 FAJARNÈS TUR, E., 25.
 FALLAMONICA, Bartolomeo Gentile, 24.
 FARINELLI, Arturo, 24.
 FONT I PUIG, Pere, 1, 15.
 GAFFIER S. I., B. de, 9, 25.
 Galmés, Salvador, 1, 10, 11, 23.
 GAYANGOS Pascual de, 3.
 GELABERT, Mateu, 25.
 GEYER, Bernhard, 17.
 GOYAU, Georges, 1.
 GORDILLO S. I., M., 1.
 GOTTRON, Adam, 2, 8 nota, 12, 25.
 GOYANES J., 21.
 GRABMANN, M., 19.
 GRAUX, Lucien, 7, 26.
 GUÀRDIA, Juan, 2.
 GUI, Pere de, 5.
 GYRA, Josep, 23.
 JAMES, 3.
 JANNING, Conrad, 25.
 JOAN GUILLEM, Elector palatí, 2, 25.
 JOVELLANOS, Gaspar Melchor de, 25.
 HAURÉAU, Barthélemy, 9.
 KOHLER, Ch., 3.
 LANGLOIS, Ch.-V., 10.
 LA ROMANA, Marqués de, 25.
 LETURIA S. I., P., 22 nota.
 LLABRÉS, Gabriel, 10, 25 nota.
 LLABRÉS BERNAL, J., 25.
 LLOBET, Joan, 24.
 LLULL, Ramon, pare de l'escriptor, 10.
 LLULL — V. AMAT.
 LONGO, Vittorio, 15.

LONGPRÉ, Ephrem, 5, 9, 12.
 LUANCO, J. R., 21.
 MARTÍNEZ DE ARROYO, Mario, 14 nota.
 MASSÓ TORRENTS J., 2.
 MATHEU, Francesc, 16.
 MAYANS I CISCAR, Gregori, 25.
 MENÉNDEZ PELAYO, M., 13.
 MIRET I SANS, J., 10.
 MOLINIER, Auguste, 9.
 MONTADA, Guillem de, 10.
 MONTSERRAT, Cebrià, 15.
 MONZÓ NOGUÉS, A., 25.
 MORAGAS, Fidel de, 24.
 MOREL-FATIO, A., 3.
 OBRADOR, Mateu, 5.
 OLIVAR, Marçal, 11.
 OMONT, H., 3.
 OTTAVIANO, Carmelo, 5, 12.
 OVEJERO I MAURY, Eduardo, 13.
 PASQUAL, Antoni Ramon, 15.
 PEDEMONTE I FALGUERA, Bonaventura, 10.
 PEERS, E. Allison, 1, 9, 13, 23.
 PELZER, A., 3 nota.
 PICANY, Blau, 10.
 PIUS XI, 22 nota.
 PONS, Antoni, 23.
 PONS I MARQUES, J., 23, 25.
 PRANTL, Carl, 17.
 PREVOST, M., 8.
 PROAZA, A. de, 12.
 PROBST, J.-H., 15.
 PUIGDOLLERS I OLIVER, Marian, 1, 20.
 RIBERA I TARRAGÓ, Julià, 16.
 RIERA, fra Antoni, 25.
 RIERA, P. Guillem, 25.
 RIPERT, Emil, 16.
 ROSENT, Elies, 5, 8.
 ROQUER, Ramon, 22.
 RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, 1, 9, 10, 12, 13 nota, 17.
 RUBIÓ I LLUCH, A., 1.
 SAINZ RODRÍGUEZ, P., 16.
 SALZINGER, Iu, 2, 9, 11, 25.
 SAMUEL D'ALGAIDA, O. M. Cap., 12, 18, 25.
 SANCHIS SIVERA, J., 24.
 SERRA HUNTER, J., 1.
 SINGER, D. Waley, 4.
 SOLDEVILA, Ferran, 9.
 SOLIER S. I., J. B., 2.
 STRAUCH, Ramon, 25.
 TEETAERT, Amadeu, 15.
 THIERRY, A., 15 nota.
 TOMAS LE MIESIER, 9.
 VELLVÉ CUSIDÓ, Joaquim, 21.
 VILLALBA, Valentín, 22.
 VOLTES, Tomàs, 25.